

TRGOVSKI TOVARIŠ

LETO XXXVI

1939

ŠTEVILKA 7-8

SLOVENCİ V JUGOSLAVIJI

Številke same na sebi so dolgočasne, niso pa dolgočasne za onega, ki zna iz njih razbrati življenje. Kdor gleda številke tako, da vidi v njih izraz življenja, vidi v njih mnogo, kar je drugim skrito in je za njega govor številke glasnejši, saj mu odkriva nove vidike, katerih drugače v teku vsakdanjega življenja ne bi opazili.

Za javne delavce in sploh vse, ki se zanimajo za javno življenje, so številke važen potokaz za vse potrebne predloge in ukrepe, ki stremijo za izboljšanje življenjskih pogojev našega naroda in človeštva. Statistika sama je postala izredno važna in se tudi pri nas posveča njej vedno več pozornosti, čeprav smo še daleč od idealnih razmer v primeri z razmerami v drugih državah.

Dvajset let samostojnega življenja v naši državi je že dolga doba, iz katere lahko razvidimo, kaj smo imeli včasih, kaj se je spremenilo z letom 1918., kje smo po tem letu napredovali, kje nazadovali in kam gre naša pot v novi državi.

Statistika nam brez laži pove, kam smo prišli v dvajsetih letih samostojnega gospodarskega življenja v lastni državi. Slovenci tvorimo le majhen del naše države, kar pa predstavlja zaokroženo gospodarsko celoto, ki je v zvezi z ostalimi pokrajinami države marsikdaj izkazovala zelo samosvoja pota, vendar pa je ostala v sklopu države kot nje bistven sestavni del. V teku dvajset let se je vloga Slovenije v okviru vse države znatno izpremenila.

Če gledamo kmetijsko proizvodnjo, je ostala skozi vsa povojna leta na približno isti višini kot je bila pred vojno. Hektarski donos se je le malo dvignil in tudi številčno stanje živine ne kaže bistvenih izprememb. Edino opazno dejstvo je, da se posveča več pozornosti sadjarstvu in kulturi industrijskih rastlin, v živinoreji pa se opaža znatno zmanjšanje ovčjereje in kozjereje. Perutninarstvo je napredovalo, dočim so ostale panoge živinoreje z ozirom na številčno stanje živine ostale neizpremenjene. Vendar pa tem statističnim podatkom ne smemo pripisovati večje važnosti, ker so znane vse napake, ki so zvezane s pridobivanjem teh statistik.

Naša rudarska proizvodnja je sicer sama na sebi znatna, vendar jo moramo primerjati z ostalim rudarstvom. Prva povojna leta je bila Slovenija vodilna v premogovni proizvodnji, dokler niso bili obnovljeni rudniki v Srbiji, nato pa je nastopila v naših rudnikih racionalizacija, ki je zelo dvignila proizvodnjo in jo tudi konkurenčno usposobila. S krizo leta 1929. pa se je pomen slovenskih premogovnikov zelo zmanjšal,

ker je glavni faktor konzuma, t. s. državne železnice, favoriziral vedno bolj bosenski in srbski premog. Delež naših premogovnikov je tudi sedaj, ko so se razmere izboljšale, še vedno manjši kot je bil pred krizo. Poleg tega nam kaže statistika, da nimamo v Sloveniji dovolj visokokvalitetnih premogov. Kajti ves črni premog v naši državi se pridobiva v Bosni in Srbiji. Nadalje je zanimivo, da je do leta 1929. prihajala vsa proizvodnja svinčenocinkove rude iz Slovenije. Po tem letu pa proizvodnja v Sloveniji ni napredovala, dočim je izredno narasla v Srbiji. Tako n. pr. vidimo, da je znašala proizvodnja leta 1928. v Sloveniji 115.013 ton, v vsej ostali državi le 29 ton. Leta 1938. je dosegla proizvodnja v Sloveniji samo 110.948 ton, v vsej državi, predvsem v Južni Srbiji pa 771.944 ton. Slično velja za proizvodnjo cinkovih koncentratov ter svinčenih koncentratov. Na teh temelji tudi topljenje svinca in cinka iz rud. Tu smo imeli v državi nekakšen monopol, kajti edina topilnica svinca v naši državi je bila v Sloveniji, ravnotako tudi edina cinkarna. Sedaj pa se grade drugod naprave, ki bodo znatno večje kot naše in ki bodo absorbirale znatno večji del domače rudarske proizvodnje. Omenjam pa tudi še, da je cela vrsta rud, katerih sploh nimamo v Sloveniji, odn. se ne izkoriščajo v znatnih množinah, n. pr. bakrena ruda, železna ruda, boksit, pirit, antimon, mangan itd.

Poleg premoga je za industrijo zelo važna surovina tudi električni tok. Tukaj je položaj Slovenije izredno važen, ker se izkorišča razmerno največ električne energije in imamo tudi znatno število kaloričnih central. Toda ko bo napredek v ostalih pokrajinah zajel tudi elektrifikacijo, potem bo naš delež na proizvodnji električnega toka manjši. Naslednje številke za zadnja leta kažejo proizvodnjo električnega toka (v vodnih in kaloričnih ter mešanih centralah):

	Proizvodnja v od tega		Fala	KDE
	vsej državi	Slovenija		
1934	718	160	130·4	4·8
1935	637	185	157·34	6·1
1936	796	198	137·97	7·1
1937	913	247	175·5	9·05
1938	?	306·5	183·1	7·9

Številke so v milij. kilovatnih ur. Številke za KDE (Kranjske deželne elektrarne) izkazujejo dejansko manjšo proizvodnjo, kot je važnost tega podjetja za elektrifikacijo naše dežele. Kajti lansko leto so KDE oddale skupno 21·3 milij. kilovatnih ur toka, katerega so delno oddale iz lastnih central, izredno mnogo pa nakupile. Tako je bila KDE najvažnejši dobavitelj elektrarna v Velenju, katere proizvodnja je znašala 22·4 milij. kilovatnih ur.

Industrijska proizvodnja kaže zelo različno sliko. Velik napredek izkazuje pri nas tekstilna industrija, znatno se je okrepila tudi jeklarska industrija, čeprav se v drugih pokrajinah države že kaže vpliv favoriziranja tamošnjih državnih podjetij in se predelovalna industrija seli iz Slovenije drugam. V pivovarski industriji se opaža splošen zastoj po vsej državi radi prevelikega obdavčenja. V papirni industriji je delež Slovenije še vedno znaten, čeprav so nastala nova podjetja. Pozna pa se, da slovenska papirna industrija nima več onega znatnega izvoza papirja,

kot ga je imela pred leti in da je navezana izključno le na domači trg, kjer se ima pa boriti z močno inozemsko konkurenco, zlasti v nekaterih vrstah papirja.

Statistike prometa izkazujejo pri železnicah, da je naše železniško omrežje bilo po vojni le malo razširjeno, kajti skupna dolžina naših železnic je narasla od 1922 do 1937 od 8290 na 9434 km, od tega v Sloveniji samo od 1129 na 1147 km. Vendar je promet na naših slovenskih železnicah izredno znaten, ne samo tranzitni, ampak tudi lokalni, tako da Slovenija prispeva v največji meri k državnim dohodkom iz železniškega prometa; ne dobi pa odgovarjajočih vsot za svoje investicijske potrebe, ki so naravno radi velikega prometa znatneje kot drugod v državi.

Statistika cestnih del v državi kaže, da so bile znatne vsote potrošene za ceste v drugih pokrajinah države, naš delež za cestne investicije pa še zdaleč ne dosega deleža prebivalstva Slovenije v primeri z vso državo. In vendar so potrebe cestnega prometa pri nas največje, kajti statistika kaže, da imamo pri nas največje število vozil. Tako je bilo n. pr. l. 1937. od vseh biciklov v državi (okoli 280.000) v Sloveniji 113.000, od 3.453 tovornih avtomobilov v vsej državi jih je bilo v Sloveniji 769, od 11.347 osebnih avtomobilov jih je bilo v Sloveniji 2.028, od 850 avtobusov je bilo v Sloveniji 146, od 5.202 motociklov jih je bilo v Sloveniji 1.866.

Statistika zavarovancev pri vseh organih socialnega zavarovanja nam kaže, da niti leta 1938. v dobri konjunkturi nismo dosegli onega števila zavarovancev, kot smo ga imeli pred krizo, dočim je v ostalih pokrajinah države (skupaj vzeto) število zavarovancev bilo že višje kot je bilo pred krizo, t. j. leta 1929.

Delež Slovencev.

Ljudsko štetje leta 1921. je ugotovilo tudi prebivalstvo po narodnosti v posameznih pokrajinah države. Tudi ljudsko štetje leta 1931. je ugotavljalo pripadnost raznim narodnostim, vendar p o s e b e j Slovenci niso bili šteti, ker za to vprašalne pole niso p o s e b e j vprašale in tudi še niso objavljeni podatki o rezultatih tega štetja v taki obliki, da bi lahko vedeli za število Slovencev v tej državi.

Vendar to ni tako važno za naša razmišljanja, ker v glavnem tvorijo Slovenci prebivalstvo Slovenije. Manjšine so tako neznatne, da praktično skoro ne pridejo v poštev. Tudi gospodarskopolično smo Slovenci navezani predvsem na ono slovensko prebivalstvo, ki biva kompaktno in ki predstavlja tudi gospodarsko-politično dovolj znatno moč. Kajti ne moremo si misliti, da bi si Slovenci (izvzemši Zagreb in event. Beograd) lahko izvolili svojega slovenskega poslanca izven Slovenije, ker so preveč raztreseni in premalo številni.

Slovenija tvori po površini (s 15.849 km²) 6·4 % površine vse države, toda je gosteje naseljena kot nekatere druge pokrajine in tudi kot država v celoti. Kajti po štetju dne 31. januarja 1921 je imela Slovenija na 1 km² 66·9 prebivalcev (vsa država 48·4), po štetju dne 31. marca 1931 72·2 (vsa država 56·3 in po cenitvah za konec leta 1938. 76·3 (vsa država 63·1) prebivalcev na kvadratni kilometer. Poleg tega nam statistika obeh ljudskih štetij, 1921 in 1931 kaže, da se je od prvega do drugega ljudskega štetja v naši državi število prebivalstva povečalo za 1,949.127 ali za 16·3 %,

dočim je v Sloveniji (pri istih mejah 1921 in 1931) naraslo za 83.942 ali samo za 79 %.

Ker prebivalstvo v Sloveniji počasneje narašča kot v ostalih pokrajinah države, se je tudi delež Slovenije stalno zmanjševal. Še pri štetju leta 1921. je znašal 8·85 %, pri štetju leta 1931. samo še 8·21 % in po cenitvah za konec leta 1938. 7·73 % in bo pri prihodnjem ljudskem štetju leta 1940. znašal najbrže samo še nekaj manj kot 7 in pol odstotka.

Če pogledamo številke o naravnem prirastku, ki ga dobimo, če odštejemo od števila živorojenih število umrlih, vidimo, kako zelo zaostaja naš prirastek v primeri z vso državo. Tako je znašal naravni prirastek za vso državo leta 1936. 194.776, v Sloveniji samo 10.503 ali 5·4 % vsega prirastka v državi, leta 1937. je znašal naravni prirastek v vsej državi 181.610, v Sloveniji pa 8.741 ali 4·8 % vsega prirastka v vsej državi. Ta odstotek prirastka znatno zaostaja za našim odstotkom pri številu prebivalstva.

Sicer pada rodnost v vsej državi, vendar ne tako hitro kot pri nas. To nam dokazujejo naslednje številke o rodnosti v vsej državi in Sloveniji kakor tudi o umrljivosti (številke so izračunane za vso državo na osnovi števila prebivalstva sredi leta, t. j. dne 30. junija, vendar velja to samo za statistike za vso državo, dočim smo podatke za Slovenijo vzeli iz publikacije »Spominski zbornik Slovenije«, članek dr. Iva Pirca »Zdravstveno stanje in demografski podatki« str. 484 in 485):

	na 1000 prebivalcev			
	živorojenih		umrlih	
	Jugoslavija	Slovenija	Jugoslavija	Slovenija
1921—1925	35·0	29·9	20·2	19·1
1926—1930	34·2	27·8	20·0	16·8
1931—1935	31·8	25·4	17·9	15·9
1936	28·9	23·2	16·0	14·3
1937	27·7	22·15	15·8	14·8
1938		21·7		14·1

Iz teh števil je razvidno, da je rodnost padla v vsej državi od 35·0 v povprečju 1921—1925 na 27·7, istočasno pa v Sloveniji od 29·9 na 22·15. Toda umrljivost se v tem razdobju ni zmanjšala tako znatno kot rojstva.

Pri tem je opaziti še zelo važno dejstvo, da je pri nas sploh rodnost hitreje in bolj padla kot v ostali državi, nadalje pa se umrljivost ni dosti zmanjšala. Razlika v prvem petletju, kot ga izkazuje statistika, je znašala med Jugoslavijo in Slovenijo 5·1, leta 1937. pa že 5·5. Umrljivost se je prilagodila splošni umrljivosti v vsej državi. Razlika v petletju 1921—1925 je znašala med Jugoslavijo in Slovenijo 1·1, leta 1937. pa 1·0, (upoštevati je treba, da je bilo leto 1937. izredno slabo glede naravnega prirastka in da je bil lani naravni prirastek znatnejši kot leta 1937.).

Vse te številke nam kažejo, da je problem naraščanja našega naroda vedno bolj aktualen. Posebno je aktualen v Sloveniji, postaja pa aktualen v vsej državi in se bo morala naša politika s tem problemom resno pečati, kakor je ta problem našel resno obravnavo v drugih evropskih državah.

Mednarodne statistike, kakor smo jih posneli iz Statističnega letopisa Zveze narodov za 1938—1939, kažejo vsepovsod veliko padanje rodnosti. Statistika nam kaže naslednji vrstni red za 1938 za rodnost (na 1000 pre-

bivalcev) v posameznih evropskih državah, ki vodijo tozadevne statistike: Romunija 29·6, Jugoslavija (1937) 27·7, Portugalska 26·9, Grčija (1937) 26·4, Poljska 24·4, Italija 23·6, Litva 22·6, Bolgarija 22·4, Slovenija 21·7, Nizozemska 20·6, Finska (1937) 20·0, Nemčija 19·7, Madžarska 19·5, Irska 19·3, Letonska 18·4, Danska 18·1, Češkoslovaška 17·6, Estonka 16·3, Norveška 15·8, Belgija 15·6, Anglija 15·5, Švica 15·2, Švedska 14·9, Luksemburg 14·9, Francija 14·6, Avstrija 13·9.

O umrljivosti pa imamo naslednje podatke (na 1000 prebivalcev) za 1938: Nizozemska 8·5, Norveška 10·0, Danska 10·3, Švedska 11·5, Švica 11·6, Nemčija 11·7, Anglija 11·8, Litva 12·6, Finska 12·9, Belgija 13·0, Bolgarija 13·4, Letonska 13·5, Češkoslovaška 13·5, Irska 13·6, Poljska 13·8, Italija 13·9, Avstrija 14·0, Slovenija 14·1, Madžarska 14·3, Estonka 14·5, Grčija (1937) 15·2, Francija 15·4, Portugalska 15·5, Jugoslavija (1937) 15·8, Romunija 19·2.

Iz tega je razvidno, da je sicer naša država po rodnosti prebivalstva na skoro prvem mestu v Evropi (druga), po umrljivosti pa jo prekaša edino le še Romunija, ki je tako pri rojstvih kot pri smrtih na prvem mestu.

Zlasti je v naši državi skrb za otroke premajhna, kar se vidi iz statistik o otroški umrljivosti. Kajti iz statističnega letopisa Zveze narodov za 1938—1939 posnemamo naslednje podatke o otroški umrljivosti (koliko umrlih v starosti do 1. leta je prišlo na 1000 porodov leta 1938.; v oklepajih podatki za 1937, ker za celo vrsto držav še niso objavljeni podatki za 1938; države smo razporedili po najvišji umrljivosti leta 1937.:

Romunija 183 (178), Portugalska (151), Bolgarija 144 (150), Jugoslavija (141), Poljska 140 (136), Madžarska 134 (134), Grčija (122), Češkoslovaška (122), Litva 113 (120), Italija (109), Estonka (91), Avstrija 80 (89), Letonska 68 (85), Belgija 75 (80), Irska 66 (73), Finska (69), Luksemburg 81 (67), Francija 66 (65), Nemčija 60 (64), Anglija 55 (61), Švica 73 (47), Švedska 41 (46), Norveška (41), Nizozemska 36 (38).

Slika je prilično ista kot pri splošni umrljivosti.

Rodnost in umrljivost nam končno dajeta sliko naravnega prirastka v posameznih državah, ki je bil po statistikah za 1938 naslednji: Nizozemska 12·1, Jugoslavija (1937) 11·9, Portugalska 11·4, Grčija (1937) 11·2, Poljska 10·6, Romunija 10·4, Litva 10·0, Italija 9·7, Bolgarija 9·0, Nemčija 8·0, Danska 7·8, Slovenija 7·6, Finska 7·1, Norveška 5·8, Irska 5·7, Madžarska 5·2, Letonska 4·9, Češkoslovaška 4·1, Anglija 3·7, Švica 3·6, Švedska 3·4, Luksemburg 2·3, Belgija 2·0, Estonka 1·8.

V Avstriji je bil primanjkljaj 0·1, v Franciji 0·8 (na 1000 prebivalcev), ker je bilo več smrtnih primerov kot porodov in je torej prebivalstvo tu nazadovalo. Če ne bi bilo v Franciji priseljevanja, bi se to naravno zmanjšanje števila prebivalstva še bolj čutilo.

Ce primerjamo najnovije številke v skoro vseh evropskih državah, vidimo stalno nazadovanje rodnosti. Nekdaj tako rodna Bolgarija, ki je včasih izkazovala relativno več porodov kot naša država, je padla že daleč pod našo državo in je približno na isti višini kot Slovenija. Nerodnost se vedno razširja po Evropi in le Italija in Nemčija sta zaenkrat tega obvarovani. Kajti v Italiji vidimo, da se zadnja leta drže rojstva razmeroma stalno. V Nemčiji pa je rodnost narasla od 1933, ko je znašala samo še 14·7, do 1938 na 19·7. Zadnje čase čitamo tudi v francoskih listih, da se Francija trudi povečati zopet število porodov, vendar se to ne da doseči

samo s psihološkimi sredstvi in bo tudi Franciji treba stopiti na isto pot, po kateri gresta Nemčija in Italija, da namreč z denarnimi podporami podpre ustanovitev lastnih ognjišč ter da denarno podpre porodnice in družine s številnimi otroci.

Za nas Slovence je vprašanje naravnega prirastka našega naroda važnejše kot za ostale pokrajine države, kjer se še ne zavedajo važnosti tega problema. Pomisliti moramo na veliko izseljevanje iz Slovenije v ostale pokrajine države, katerega ne moremo dopolniti s priseljevanjem. Tudi v inozemstvo gre še mnogo naših ljudi, saj vidimo iz statistik izseljevanja, da tvorijo približno četrtno izseljencev iz naše države izseljenci iz naše banovine.

To nam odkriva potrebo poskrbeti predvsem za možnost zaslužka na domačih tleh. Naša industrializacija je v prvih povojnih letih absorbirala skoro ves presežek delovnih sil, toda zadnje čase se vedno bolj pojavlja v naši industrializaciji zastoje, čeprav smo še daleč od tega, da bi bili industrijska pokrajina. Naloga naše gospodarske politike je, da ustvari v Sloveniji čim več možnosti zaslužka. Za one naše ljudi pa, ki gredo v tujino, moramo poskrbeti najboljše strokovno izobrazbo in storiti vse, da jih obdržimo našemu narodu.

Ker od državne politike ni pričakovati, da bi že sedaj z materialnimi sredstvi zavrla nazadovanje rojstev, moramo sami najti sredstva, da se pri nas nazadovanje rojstev ustavi. Splošno izboljšanje življenjskih in zlasti zdravstvenih pogojev je v tem oziru dragocen prispevek. Toda brez podpiranja ustanovitev novih družinskih ognjišč in brez omogočenja preživljanja družin z večjim številom otrok naša akcija ne bo imela tako vidnega uspeha. Smatramo, da bo gotovo prva naloga naših samouprav zasaditi lopato tudi na tem polju, ker bo drugače naš vpliv na političnem polju in s tem tudi naša gospodarska moč padla na stopnjo, ki bo odgo-varjala samo številu prebivalstva, ali pa bo še manjša.

Drago Potočnik.

RAZDELITEV KOLONIJ

Neprestano se sliši v teh mesecih klic po novi razdelitvi kolonij. Tisti, ki jih imajo, jih pa nočejo dati, tudi takih ne, ki so jim izročene kot tako zvani mandati, torej v začasno oskrbo. Pravijo, da so se Nemci izkazali kot slabi kolonizatorji in da je bolje, da ostanejo bivše nemške kolonije v rokah sedanjih upraviteljev.

Kolonije poznamo že v starem veku. Beremo o Feničanih, Grkih, Rimljanih. Vsak si je kolonijo drugače zamislil in jih drugače upravljal. Srednji vek je nekaj čisto svojevrstnega. Arabci so dobili ključ do Indije, s katero bi bili Evropejci radi trgovali, pri čemer jim je šlo v prvi vrsti za dišave — poper, cimet, ingver, nageljnovke žebice itd. — Sledeč umikajočim se Mavrom so stopili Portugalci na afriška tla in so se previdno plazili ob obali naprej. Na koncu leta 1486. so prišli do rtiča Dobrega upanja, leta 1498. pa že v Indijo samo. Po drugi strani je hotel priti v Indijo Krištof Kolumb, Italijan v službi kastilske kraljice Izabele. Pri tem je odkril Ameriko, leta 1492. Med Portugalci in Španci se je začel nato prepir glede razdelitve na novo odkritih dežel.

Po prihodu Kolumba iz Amerike l. 1493. je prisodil papež Aleksander VI. Špancem vse dežele onstran črte, ki gre 100 milj zahodno od Azorov in Kapverda od tečaja do tečaja; po posredovanju Portugalcev je raztegnil mejo za 270 milj dalje na zahod. In vse ogromne kolonije v Ameriki, Aziji in Afriki so imele samo dva gospodarja: Špance in Portugalce.

Ta dva naroda pa nista umela svoje naloge, ni jima šlo za gospodarsko ojačenje tamošnjih narodov; ravno obratno, omejila sta njihovo svobodo, omejila obrt, a svojih izdelkov nista mogla dati, ker obrt doma ni bila razvita; omejila sta trgovino in samo španske in portugalske ladje so smele prihajati v pristanišča kolonij, a še te v jako omejenem številu, le s posebnim dovoljenjem vlade. Vlada je hotela imeti vse v zakupu in le žalostne posledice te usodepolne politike so jo prisilile k reformiranju, a bilo je prepozno.

Glavni cilj Portugalcev je bil ta, da bi postala Lizbona svetovno tržišče za indijske pridelke; zaslužili so dosti, kupovali so na Molukih po pet stotov dišav za dva zlata in prodajali so doma en stot za 336 zlatov!

Španski kralji, nasledniki Izabele Kastilske in Ferdinanda Aragonskega, so pa videli v kolonijah samo zlato in srebro, ki naj bi služilo sijaju dvora in kraljevih uradnikov; niso pa podpirali obrti in trgovine, ki je bila večinoma tudi Špancem prepovedana; ves promet z Ameriko se je moral vršiti iz Sevilje in pozneje iz Cadiza. V tristo letih španskega gospostva je romalo iz Amerike v Evropo do 360 milijard dinarjev v zlatu in srebru.

In ravno to je Špance pogubilo, ne pa katoliška vera, kakor nekateri trdijo. Boji z Mavri so dali španskemu narodu popolnoma drug značaj; nihče ni mislil več na delo, odvadili so se ga bili; sedaj so pa naenkrat slišali o ogromnih množinah zlata in srebra, ki ga je tako lahko dobiti, država je iskala sijaja, uradniki so bili izborno plačani; ni čuda, da so silili vsi v državno službo ali pa si iskali sreče v koloniji. Schäfer prav po pravici citira izrek starega španskega pisatelja: *Auri rabida sitis Hispanos a cultura divertit.*

Kakor so bile nove dežele Romanom v pogubo, tako so bile vir blagostanja in politične moči Germanom — deloma tudi romanskim Francozom. Pomisliti moramo predvsem, kam so prvi Germani prišli. Išoč po severozahodni pasaži dohoda do Indije, so odkrili Angleži — oziroma začetkoma Italijani v njihovi službi — vzhodno obalo severoameriško; kmalu so se naselili tam nezadovoljneži iz domovine. Bodisi verski boji, bodisi gospodarske razmere so jih prisilile do izselitve; veleposestvo jih je podilo proč iz domovine, politika kraljev pa proč od domačih oltarjev. Pridejo v Ameriko, a ne po zlato, temveč delat, in dela je bilo dosti. In to je glavni vrok, da so se angleške kolonije tako dvignile, da je prišel tja kmet z lopato v roki, da si je težko priboril kos kruha, a da je znal novo domovino tudi ceniti in če treba braniti. Kmalu so stopili novodošleci v zopetni stik s staro domovino; le-ta jim je dovolila različne pravice, a ne vsem enako, temveč tako, kakor so to prakticirali največji dotedanji kolonizatorji, Rimljani, in česar se držijo Angleži, prvi za njimi, še sedaj.

Najsi je bila nova posest »proprietary colony« — last enega ali več lordov — ali »charter c.«, last kapitalističnih kolonialnih družb s privilegiji (charter), ali pa »crown colony«, neposredno podrejena kroni, vedno

so imeli kolonisti svojo zbornico, »assembly«, zagovornico in zaščitnico nasproti lastnikom, oziroma vladi. In če kdo ve, da bo za svoje delo tudi plačan, da se mu ne bo delala krivica, gre seveda s tem večjim veseljem na delo. Samo enkrat so se Angleži zmotili v svojem ravnanju, nasproti sedanjim Zedinjenim državam; in ta narod, politično tako izredno nadarjen, si je iz te zmote skoval zlate resnice za bodočnost in nam je ustvaril kulturno delo, ki mu ga ni para na svetu.

Kakor smo že videli, so nagibi za kolonizacijo različni; imenujemo verske, gospodarske, politične in znanstvene. Religiozni moment igra svojo vlogo pri Špancih, Portugalcih, Angležih, deloma tudi pri Francozih; saj je sanjal Coligny o protestantski Franciji onstran morja, Ludovik XIV. je pa govoril o »la nouvelle France« v Ameriki, ki naj bi bila katoliška, itd.

Da so bili gospodarski motivi prvi, ni treba še posebej poudarjati. Stari in srednji vek sta poročala o čudovitem bogastvu daljne Indije, razvila se je trgovina s to bajno deželo, a kaj, ko je bilo vedno toliko prekupecev. Treba je bilo direktne zveze. Portugalci so jo dobili, Španci iskali in jo dobili od druge strani, iskali so jo po potih ob tečaju Angleži in Holandci. Ker niso bili vsi enako srečni, so se morali slednji zadovoljiti, kakor rečeno, z navidezno manj oblagodarjenimi pokrajinami; tu pa je zrastle poljedelstvo do nepričakovane višine, delali so beli, delati so pa morali tudi črnci, vsaj v krajih, ki so bili belim kolikor toliko zaprti radi neugodnega podnebja; velikanske plantaže so začele dajati Evropi sadeže, ki jih sama ni mogla gojiti; bombaž, sladkor, kavčuk, vanilija, kava, čaj i. dr., vsi ti subtropski in tropski pridelki so začeli zakladati Evropo, in ta je zopet preskrbovala kolonije z izdelki svoje bogate industrije.

Da so se pri tem nekateri narodi oprijeli strogo merkantiliističnega sistema, je umevno; saj so ga hoteli vpeljati v Evropi. kaj šele nasproti kolonijam. Preveč rigorozni so bili Romani, začetkom tudi Germani; strogo so pazili na to, da so prišli pridelki kolonij samo domov, če le mogoče samo na domačih ladjah — prim. Cromwellovo Navigations acte 1651 —, nasprotno pa, da so kolonije sprejele vse domače industrijske izdelke, rade ali nerade, same pa ne bi smele ničesar izdelati. Zlomil se je sistem zlasti ob uporabi 13 severoameriških držav; Angleži so imeli od tedaj naprej brezprimerno večjo trgovino z Zedinjenimi državami nego prej, oprijeli so se principa proste trgovine, hoteli so opustiti vsako nadaljnjo kolonizacijo, češ, saj imamo tako večji dobiček. Mislili so celo — vsaj liberalna angleška stranka — na opustitev vseh kolonij, tedaj pa so jih uspehi drugih narodov zopet obrnili; sir Charles Dilke je leta 1867. prvič rabil izraz: The Greater Britain (Večja Britanija) in Disraeli je s Chamberlainom skupaj oče angleškega imperializma, ki ima poleg političnih tudi gospodarske cilje izredne važnosti.

Politični oziri v začetku niso bili posebno merodajni, zato pa pozneje tembolj. Sicer državi z mnogimi kolonijami laže škodujemo nego drugim, a dotična država ima tudi vse polno točk, od koder lahko napada; in to dejstvo je bilo treba više ceniti. Svetovne sile si danes ne moremo misliti brez kolonij, njena je sedanost, njena prihodnost. »Kolonizacija je arena, v kateri se borijo narodi za moč in obstanek. Samo oni bo imel svoj prostor v življenju sveta, kdor tu ne odneha; premagani so pa lahko veseli, če dobijo mesto v zakladnici zgodovine. — Kolonizacija je največja razširjateljica kulture, najimenoitnejša, kar jih pozna zgodovina. Po njej

se ločijo narodi, ostanejo samo najboljši.« Ratzel pravi: »Prostor na-
raščá s kulturo. Nikdar še ni prirodno pleme ustvarilo kulturne
države.« Geistbeck pa: »Šele veliki prostor omogoči obvladanje in izrab-
ljanje naravnih darov v velikem obsegu, vzbudi duha odkriteljev in raz-
iskovalcev, razširi obzorje in nas dovede do velikih načrtov; mali prostor
nas pa napravi bojazljive in ozkosrčne. Le veliki prostor omo-
goči veliko politiko z velikimi sredstvi.« In ker v sve-
tovni politiki veliki prostor ni mogoč brez vpoštevanja morja, primerja
Ratzel Atene in Šparto, Holandsko in Braniborsko v 17. stoletju, Anglijo
in Nemčijo pred 130 leti ter pristavi: »Na valovih oceana se je navadno
odločila usoda svetovnih sil, tam je tudi torišče tihega, a tem ljutejšega
gospodarskega boja, kakršnega menda ni drugod.« Ratzel nas v svojem
znamenitem delu »Das Meer als Quelle der Völkergroße« vodi na morje
in nam kaže njegov pomen za človeštvo. Njegove besede naj bi si zapisali
v spomin vsi oni, ki so proti ojačenju mornarice; samo ta namreč
zagotovi vlado na morju, ki je življenjski pogoj obstoja države. Napoleon
je n. pr. bivšo Avstrijo najbolj zadel, ko ji je vzel morje, in Viljem II. je
poudarjal venomer: *Unsere Zukunft liegt auf dem Wasser.*
Ratzel pravi: »Odkar si ne moremo predstavljati velesile brez svetovnih
gospodarskih interesov, od tedaj prava velesila tudi ni mogoča brez mor-
narice. Vlada nad morjem nam zagotovi gospostvo nad mnogimi deželami,
četudi je dotična država sama slaba in majhna (Holandska). Ustanovitev
in ohranitev vlade na morju zahteva veliko več duševne moči kot vlada
nad velikimi deželami; ni samo delo posameznika in tudi ne delo kake
armade, temveč rezultat skupnega stremljenja drznih, podjetnih, prebri-
sanih, nadarjenih ljudi, ki poznajo svet. In zato je vlada na morju naj-
boljša šola. Kakšno prednost so imela radi poznanja sveta in morja itali-
janska mesta za časa križarskih vojsk!«

Različnim omenjenim motivom sledijo znanstveni, bodisi v spremstvu
onih, bodisi kot samostojni, večkrat pa celo kot podlaga za politično ali
gospodarsko ekspanzijo. Znameniti geograf Richthofen n. pr. je Nemcem
na podlagi svojih znanstvenih raziskovanj natančno pokazal, da je zanje
ravno Kiav-čov na Kitajskem najpripravnejša točka. Koliko zaslug so si
znanstveniki pridobili za spoznavanje in s tem seveda tudi za izkoriščanje
kolonij, o tem nas dan za dnevom obvešča geografska literatura. Okoli
leta 1912. na primer so trsje in bičje ob reki Nilu v Sudanu s posebnimi
pripravami preparirali tako, da je služilo kot premog ter omogočilo s tem
industrijo v deželi sami, da ni bila navezana v vsakem oziru na uvoz. Itd.

Pri kolonizaciji od Kolumba naprej opazimo šest dob: špansko-
portugalsko, holandsko, dobo borbe med Francijo in Anglijo, ono kolo-
nialnih revolucij, angleško ter novo dobo od 70-ih let naprej.

Iberijsko ali špansko-portugalsko smo že označili; traja do leta 1580.,
ko se priklopi Portugalska Španski, oziroma do 1588, ko so Angleži in
Holandci premagali Veliko armado. Dasi je bila Portugalska le nerada
pri Španski, vendar so jo smatrali za njeno zaveznico in ji jemali kolonijo
za kolonijo, zlasti Holandci, ki so postali tedaj prva pomorska vele-
sila. Največjo oporo so imeli Holandci v vzhodnoindijski kompaniji, ki je
takoј začetakoma. 1602, imela nad 150 milijonov dinarjev kapitala. Njihova
kolonizacija je bila okupiranje posameznih točk in šlo jim je samo za
trgovino, kakor to vidimo pri starih Feničanih. Holandci so postopali
brezobzirno; zatrli so kulture na nekaterih krajih, da so jih imeli pod

nadzorstvom na drugih. V bojih z Angleži, zlasti po letu 1651, ko so izgubili dobičkonosno prekupovanje, je začela njihova moč hirati, zlasti še, ko so stopili leta 1688 v personalno unijo z Angleži. Vendar so si ohranili velikanske kolonije v Aziji. Bili so za prosto trgovino; saj so tudi skoraj morali biti.

Tudi Francija se je začela gibati; saj ni bilo čudno. Kakor hitro je namreč kaka država konsolidirana doma, ima tudi uspehe na zunaj. Države, ki silijo kvišku — in to je ravno tedaj, ko se konsolidirajo —, stremijo po novih pokrajinah, ki naj zadovoljijo njihove gospodarske potrebe. Omenimo naj pri Francozih imena: Henrik IV., Richelieu, Ludovik XIV., Colbert. Francija se je polastila otokov po vseh morjih, začela je med drugim kolonizirati Severno Ameriko (Kanado) ter je naskočila Vzhodno Indijo.

Leibniz je nasvetoval Ludoviku, naj bi si osvojil Egipt in prodiral v Indijo. Ludovik ni hotel, imel je druge opravke, manj važne, kakor moremo sedaj soditi. Takrat bi bil lahko zasedel deželo faraonov; saj še ni bilo konkurentov.

Ko si je leta 1688. Anglija tako rekoč anektirala Holandsko, je stopila prav za prav šele na svetovno bojno polje in začel se je med njo in Francijo velikanski boj za gospodstvo nad svetom, boj, ki je trajal do leta 1805, do bitke pri Trafalgaru.

Ne spustimo se v podrobnosti; pomislimo samo, da je bila španska nasledstvena vojna deloma samo faza tega boja, da se je poostril v avstrijski nasledstveni vojni, dosegel prvič višek v sedemletni vojni, se nadaljeval v borbi severoameriških držav za svobodo ter drugič dosegel višek v brezprimerno trdovratnem dolgoletnem naporu genialnega Napoleona proti Albionu; nič ni pomagalo, da je šel sam v Egipt, da je vzdignil vso Evropo proti Angležem, bitki pri Abukiru in pri Trafalgaru sta pomedli Francoze kot vladarje morja in po vesoljnem morju je zaplapolala angleška zastava, oznanjajoč zmago pomorske kraljice.

Kaj vse so dosegli Angleži v teh bojih? Izrinili so Francoze iz Vzhodne Indije (Robert Clive in Warren Hastings) in omejili njihovo posest na nekaj brezpomembnih točk, vzeli so Holandcem kot zaveznikom Francozov — 1795 Batavska republika — Cejlon in Kaplandijo, boljši del Guayane v Južni Ameriki, vgnezdili so se v Severni Ameriki, v Kanadi; izgubili so sicer vzhodnoameriške pokrajine, a pridobili si s tem dragocenih izkušenj; kmalu so si osvojili Indijo, Avstralijo, Novo Zelandijo in nadaljnje točke ob Afriki. V Evropi jih je nagradila španska nasledstvena vojna z Gibraltarom; neprecenljive vrednosti je bila pogodba lorda Methuena leta 1703 s Portugalsko, ki je izročila to državo Angležem, začetkoma seveda samo gospodarsko, a v gospodarski odvisnosti je izražena tudi politična. Pozneje so dobili Angleži še Malto in Helgoland.

Sedemletno vojno si predstavljamo navadno kot dvoboj med Avstrijo in Prusijo, a bila je več, veliko več, bila je dvoboj med svetovnima silama za ves kontinent; šlo ni samo zato, ali naj ostane Prusija velemoč ali ne, šlo je zato, ali naj bo Severna Amerika protestantska in germanska ali pa katoliška in romanska. Pitt starejši je rekel, da bo v Evropi izpodil Francoze iz Severne Amerike, in je prav prerokoval: mir v Parizu leta 1763. je odločil za germanstvo in protestantstvo v Severni Ameriki.

Ideje francoske revolucije so našle odmev ne le v Severni, temveč tudi v Južni Ameriki, in začne se četrta doba kolonialne zgodovine, odpadanje južno- in srednjeameriških pokrajin od Španske in Portugalske. Seveda se zadnji dve državi nista mogli dolgo upirati z uspehom, rezultat je bil osamosvojitve Južne Amerike. Dasiravno so trpele nove republike na neprestanih homatijah v notranjosti, vendar je polagoma začela vzhajati iz kaosa tropersna deteljica, južnoameriški ABC: Argentina, Brazilija in Chile, republike, ki bodo v svetovni politiki še dosti pomenile. Razvoj teh treh republik nam najbolj jasno priča, da je napačna sodba Chamberlainova, po kateri naj bi bili Germani edini zmožni vladati svetu; tu doli na jugu so celó mestici dokazali, da ne zastajajo za Germani; isto opažamo v Mehiki.

Zanimiva pa je ta doba še v nekem drugem oziru. Ko so hotele evropske velevlasti, zaščitnice svete aliance, raztegniti svoj delokrog tudi tja dol med Atlantik in Pacifik, se je oglasil iz Severne Amerike v eto Monroeja leta 1823.: Unija ne dopusti vmešavanja Evropejcev v ameriške zadeve, sploh pa Amerika ni več objekt kolonizacije; Amerika Američanom! Kaj so napravile velevlasti? Tiho so bile. In tu tiči najboljši dokaz uspeha angleške kolonizacije, da hči Angležev, komaj samostojna, že določa meje in gospodari nad kontinenti. Vidi se, da je vsa moč, nadarjenost in politična zrelost Angležev prešla na njihove sinove. In kar je še več: Amerika, pravkar osamosvojena, začne sama kolonizirati.

V začetku 19. stoletja so bili neomejeni gospodarji na morju Angleži in dobo do najnovejše kolonizacije imenujemo direktno angleško. Iz prvih začetkov sem so imeli Angleži dve točki pred očmi: nadoblast na morju — Francija je pa hotela vlado na morju in na suhem, a je bila za oboje preslaba — in v dosego tega cilja vmešavanje v politiko na kontinentu, da bi tam nobena država ne postala premočna.

Polagoma se je začela dvigati Francija; leta 1830. je obrnila pozornost na Algerijo, katere prebivalci so povzročali Južni Evropi toliko škode. Po dolgotrajnih bojih so si Francozi to deželo osvojili in so jih ti prvi uspehi zopet zdramili iz spanja: ostalo jim je bilo iz velikega poloma nekaj ostankov ob Senegalu, tu razširijo svojo oblast, od Senegala pridejo kmalu v porečje Nigra, med Algerijo in Nigrom leži razprostrana Sahara, in že začno sanjati Francozi o afrikanskem kraljestvu kot nadomestilu za Ameriko. Pogledajo tudi v Egipt: Mehemed Ali jim je dober zaveznik proti sultanu, pred seboj imajo Sirijo, a Anglija, Prusija, Rusija in Avstrija jim zastopijo pot. Kmalu se pa zopet ojačijo, Lesseps je njihov pionir, a zopet jih prežene trdovratni nasprotnik, odnehati morajo in Egipt postane leta 1882. angleški. Vendar jim pa Anglija dovoli okupacijo Tunezije, v veliko nezadovoljnost Italije in v veselje Nemcev, ki so videli v Tuneziji jabolko prepira med romanskima narodoma. Tudi Amerike se je Francozom še enkrat zahotelo: Napoleon III. je nameraval ustanoviti v Mehiki veliko romansko cesarstvo kot protiutež proti germanskim Zedinjenim državam; v začetku je imel uspeh, ker je divjal v Uniji boj med unionisti in konfederiranci, med industrijo in plantažami, med severom in jugom. Ko je bil pa boj končan v prilog severu, je pokazala Unija Francozom vrata, francoski poveljnik Bazaine se je pokorno vkrcal, Habsburžan Maksimilijan je bil žrtev francoskega imperializma.

Tako pridemo polagoma v zadnjo, moderno dobo kolonizacije, v dobo, kjer so domalega ves svet razdelili. Že je kolonizacijska misel opešala, tu se naenkrat pokažejo novi tekmeči, Nemčija, Japonska in tudi Italija.

Velikanski napredek Nemčije od leta 1871. dalje jo je silil k razširjenju. Kam naj gre? Vse je bilo razdeljeno, samo Afrika še ne. In druga polovica 19. stoletja je v pravem pomenu kolonizacija in raziskovanje Afrike, črnega kontinenta, deloma tudi Azije. Algerija in Tunezija sta bili francoski, Maroko je bil pretrd oreh, v Senegambiji so imeli kolonije Angleži in Portugalci, predvsem pa Francozi. Liberija je bila prosta republika pod zaščito Unije, zopet so sledili Francozi in Angleži, sedaj šele je prišel prostor brez gospodarja: Togo; sledila je Nigerija, angleška posest, Nemci so šli naprej in okupirali Kamerun, v Južni Afriki pa zahodno obalo in v Vzhodni Afriki celino pred Zanzibarom in Pembo. A to je bilo premalo, poizkusili so druge točke, pa se jim ni posrečilo; šli so naprej v Avstralijo, okupirali so dele Nove Gvineje, kupili so od Špancev Marijane in Karoline, polastili so se večine otočja Samoa.

Nevaren konkurent je nastopil. Zato pa vse druge države pokonci! Do tedaj so imeli postojanke večinoma samo ob obrežju, treba je bilo iti v notranjščino, da bi jih novi tekmeč ne objel, začela se je res prava razdelitev sveta.

Tendenco modernih velesil gre za arondiranjem oziroma za zvezo posameznih točk. Najbolje je seveda, če tvori vsaka država gospodarsko celoto zase, da ni v nobenem oziru navezana na druge, da s svojimi pridelki zadovoljuje svoje potrebe, da je torej avtarkična. A takih držav je malo, tako Francija s kolonijami in seveda tudi Anglija s kolonijami, po večini tudi Unija in Rusija. Ker je bil angleški imperij gospodarsko neodvisen, se je začela v onih dneh v Angliji širiti pogubna ideja, naj bi imperij sam zase živel, izven drugega sveta; morebiti bi pritegnili še Ameriko. Ta tako široko zasnovani imperializem bi pomenil seveda velikansko nevarnost za ves ostali svet. Hvala Bogu, so morali zagovorniki te ideje kmalu utihniti, seveda pa zato angleški gospodarski in politični imperializem še ni izgubil.

Za čim je šel angleški politični imperializem? Imel je zlasti dve devizi: Kap-Kahira in Nil-Jangtse. Leta 1904 so si razdelili Francozi in Angleži Afriko, zahod naj bo francoski, vzhod in jugovzhod angleški. Sicer so Francozi prej mislili tudi na vzhod, a Egipt leta 1882. in Fašoda ob Nilu leta 1898. sta jim preprečila dohod do Rdečega morja; tu so si bili pripravili že Obok i. dr. kot zaključitev ogromnega severoafriškega gospostva. S tem torej ni bilo nič; vzhod je postal angleški. Od severa in juga so prodirali Angleži vedno dalje proti sredini, zaprta jim je bila pot do združenja samo še po Nemški Vzhodni Afriki in po Belgijskem Kongu. Železnica, ki bo vezala Capetown in Kairo, bi bila morala iti preko ene teh posesti. Svetovna vojna je razpravo o tem prekinila. Angleži so hoteli torej od Sredozemskega morja do Južne Afrike, nasprotno pa Nemci od Kameruna do Vzhodne Afrike; ob jezeru Tanganjika so se interesi križali. Angleži tega svojega projekta, ki ga je prvi zasnoval Cecil Rhodes, tudi nič niso tajili. Bolj so skrivali drugi projekt: Nil-Jangtse. Vse važne točke so že imeli: Egipt, Perim v cesti Bab-el-Mandeb, Aden, Britansko Somalijo, Sokotro, Britansko Vzhodno Afriko, otoke Kuria Muria ob obali južnovzhodne Arabije, Bahreinske otoke v Perzijskem zalivu,

Beludžistan, Indijo, Singapore, Hongkong: velikanska veriga, ki oklepa celo Južno Azijo. Če vzamemo še Malto in Gibraltar na severu, Avstralijo, Novo Zelandijo in otoke na jugu, se razširi ta črta do antipodov: to je res cesarstvo, kakršnega še ni videl svet.

Vendar jim je marsikaj grenilo nemoteno uživanje te posesti, zlasti železnici v Meko in Bagdad. Kakor so zahtevali Angleži prosto oblast od Kahire do Šanghaja, tako so Nemci z bivšo Avstrijo skupaj zahtevali prosto pot od izliva Labe pri Hamburgu do izliva Arabske reke niže Basore. Utrdila naj bi to zvezo bagdadska železnica; zato so Angleži njeni gradbi tako nasprotovali; kajti železnica je bila namenjena direktno na črto Nil—Jangtse. Zato so tudi hitro okupirali El Kuveit blizu Basore — Perzijski zaliv imenujejo Angleži Britansko morje —, zato so hoteli naseliti v Mezopotamiji poslušne indijske in egipčanske kmete in sploh zagotoviti si vpliv na kultiviranje te bogate dežele itd.

Nič manj preglavice jim ni delala železnica v Meko, ki so jo tudi zidali Nemci, pač z denarjem mohamedanov. Ta proga bi flankirala angleško črto, peljala bi pa tudi v središče islama, in vendar je ena glavnih točk angleške politike v l a d a n a d i s l a m o m. Ker so sultana ščitile druge države in ga Angleži politično niso mogli pridobiti popolnoma zase, so mu hoteli vzeti kalifat in ga nakloniti kedivu v Kahiri ali pa velikemu šerifu v Meki, Mohamedovemu nasledniku. Tedaj (leta 1912.) je pa prišla ta nemška železnica, ki je okrepila sultanovo moč in je peljala prav tja, kamor so hoteli Angleži. Meko so hoteli okupirati in diktirati tu vsemu mohamedanskemu svetu, vzeti ga v svoje okrilje. Vse vstaje Arabcev proti Turkom so bile angleško delo, okupacija Tripolitanije po Italijanih l. 1912. tudi; na vsak način so hoteli izpodkopati sultanu ugled. Že tedaj (1912) smo trdili v reviji »Čas«, da se bo tudi ob mekanski ali pa bagdadski železnici odigral del svetovnega boja med Anglijo in Nemčijo. In se je res.

Poleg omenjenih kolonij imajo Angleži Kanado, deželo, veliko kot Evropa. Zagotavljajo jim veliko moč Avstralija, Nova Gvineja in Nova Zelandija v P a c i f i k u, »morju bodočnosti«, kakor ga je imenoval Veliki Napoleon.

Tudi če bi šli Angleži do svojega bisera, do Indije, okoli Afrike, imajo dosti postojank: Lizbona, Azori, Kapverdi, Ascension, Sv. Helena, Capetown, Mauritius. Imenovali smo tu portugalsko posest. Portugalska je od leta 1703. dalje zelo odvisna od Angležev. Ima še dosti kolonij: Azore, Madeiro (prav za prav prištevajo ti otočji k Evropi), Kapverde, nekaj Gvineje, Angoli ob zahodni in Mosambik ob vzhodni obali južne Afrike, dva otoka v Gvinejskem zalivu, nekaj mest v Indiji, polovico otoka Timor in Macao pred Kantonom na Kitajskem. Portugalskih kolonij se je zahotelo tudi Nemcem, in leta 1898. so le-ti sklenili z Angleži tajno pogodbo glede njih razdelitve, seveda če jih Portugalska ne more obdržati oziroma če jih hoče prodati. Seveda je Portugalska vedno izjavila, da jih noče prodati; so že Angleži za to poskrbeli. Slednjič so se domenili, da bodo Azori, Madeira in Kapverdi angleški, Angola se razdeli med Nemce in Angleže, prav tako Mosambik in znameniti zaliv Delagoa, od koder je najbližja zveza z zlatimi rudniki v Transvaalu. Omeniti pa moramo, da so Portugalci ta zaliv Angležem samim obljubili že leta 1891. Vsi ti dogovori so nazadnje padli v vodo in Portugalska ima danes še vse gori naštete kolonije. Priznati pa moramo, da Portugalska z njimi prav za prav ne vé nič početi.

S Francozi so imeli Angleži pred svetovno vojno nekaj prepornih točk, ki so jih hoteli že takrat urediti, pa jih še danes niso. Ponovno smo brali, da bodo odstopili Francozi Angležem svoj protektorat nad Novimi Hebridi — pri Avstraliji —, ki ga vršijo skupaj z Angleži, in da jim bodo le-ti odstopili za to svojo afriško posest Sierra Leone. Dalje tudi, da se bodo odrekli Francozi vsem prednjeindijskim mestom, ki so jim še ostala od nekdanje slave, razen Karikala, in da dobijo za odškodnino večjo posest okoli imenovanega mesta. Iz obeh načrtov ni bilo nič.

Tudi Francozi imajo velikansko kolonialno oblast; obrnili so se posebno v bližino in to rodi sadove. Vendar imajo še vedno otoke po vseh morjih, po Atlantiku v Zapadni Indiji, po Pacifiku in po Indiku, tu zlasti Madagaskar. V Južni Ameriki imajo del Guayane. Sogospodstvo čez cesto Bab-el-Mandeb so si zagotovili z Obokom, v Zadnji Indiji so si ustanovili indokitajsko cesarstvo, ki mu na kratko rečemo Indokina. Prav zaradi Indokine se je vnela že pred vojno v Franciji velika polemika, ali naj jo obdržijo ali pustijo. Kolonija ne donša toliko kot so pričakovali, Japonci so preblizu itd. Zato so dejali: *Lâchons l'Asie, prenons l'Afrique!* — pustimo Azijo, vzemimo Afriko! Dobri poznavalec Indokine Albert Pourville je priobčil spis: *L'Asie française, la garder ou la perdre?* — Ali naj francosko Azijo obdržimo ali zgubimo? — Odločil se je za »garder«, a večina Francozov je še danes za to, da se Indokina proda ali pa da se zamenja s kakšno angleško afriško kolonijo. Najrajši bi jo zamenjali z angleško Nigerijo. S tem bi arondirali svojo afriško posest, dočim bi postali Angleži poleg Prednje Indije tudi gospodarji Zadnje Indije, razen Siama, ki bi bil pa ves v njih objemu. Do zamenjave še do danes ni prišlo; temu je kriv tako zvani »prestizh«. Francoska afriška posest se razteza od Konga preko Gibraltarja do italijanske Tripolitanije. Mnogo je še ob obali tujih kolonij, a vse obsega francoska posest in bodo prej ali slej izginile, večinoma gotovo po medsebojnem sporazumu. Na vsak način je za Francoze bolje, da se oprimejo bližnjih dežel nego da gredo daleč proč. S pridobitvijo Maroka se je francoska posest v Afriki še bolj utrdila in so Francozi dobili peto točko k že obstoječemu trdnjavskega četverokota Toulon—Korzika—Bizerta (v Tuneziji)—Oran (v Algeriji).

Belgija ima svoj Belgijski Kongo, Švedi so prodali, kar so imeli, Danci so med vojno prodali Zedinjenim državam svoje otočke v Zahodni Indiji, Španija ima španski Maroko ob Gibraltarski cesti, dalje Rio de Oro južno od Maroka, Kanarske otoke, dva otoka v Gvinejskem zalivu ter Rio Muni z zalivom Coriseo blizu ekvatorja, vse v Afriki. To je ostalo od ogromnih španskih kolonij. Zadnje njih kolonije, poleg tu imenovanih, so jim vzeli leta 1898. Amerikanci: Kubo, Portorico in Filipine. Italijanska kolonija Eritrea ob Rdečem morju Italijanom menda ne prinaša drugega kot naslov, tudi Somalija ni Bog ve kaj; nekoliko boljša je Tripolitanija ali, kakor jo sedaj s Cirenaiko skupaj imenujejo, Libija. O Abesiniji in povečani Libiji bomo še govorili. Ob obali Male Azije so morali Turki leta 1912. prepustiti Italijanom otok Rodos ter še dvanajst manjših otokov, tako zvani Dodekanez = dvanajsterootoče. Nizozemci ali Holanci imajo nekaj otokov v Zahodni Indiji, del Guayane v Južni Ameriki, največ posestev pa v Zadnji Indiji, ogromno otočje, ki ga imenujemo s skupnim izrazom Insulinde: Veliki Sundski otoki Sumatra, Java, Celebes in večina otoka Borneo, Mali Sundski otoki, Moluki itd. Samo medsebojna zavist velesil jim je ohranila dosedaj te bogate dežele; Angleži jih ne

privoščijo Japoncem, ti ne Angležem itd. Neki Japonec je dejal: »Zakaj moramo plačevati Holandcem vsako leto 40 milijonov jenov samo za sladkor, ko bi vendar lahko mi sami imeli vso njihovo posest? V treh stoletjih so poslali Holanci v svoje kolonije samo 70.000 izseljencev, mi pa v enem desetletju na Formoso 110.000; zato imamo večjo pravico do azijskih kolonij nego evropske miniaturne države.«

Po vojni z Rusijo je postala J a p o n s k a konkurent za nadvlado v Pacifiku, »morju bodočnosti«. Že pred svetovno vojno se je polastila kitajske Formose, od Rusov je dobila južni del Sahalina, od Kitajcev Korejo, po vojni je pa segla še dalje na kontinent, kakor bomo še videli. V Pacifiku zadene Japonska na konkurenco Velike Britanije in ameriške U n i j e. Ta si je osvojila Havajske otoke, polno malih oporiščnih otočkov v smeri od Havaja proti Japonski, otok Guam v Marianih, Filipine, del otočja Samoa in druge otoke v Pacifiku; v Atlantiku je kupila od Dancev nekaj otočkov v Antilih, ki naj pripomorejo do obrambe Panamskega prekopa, otvorjenega pred 25 leti, je dobila od Špancev Portorico, protektorat nad Kubo, ima odločilno besedo na otoku Haitiju, je izsilila stvoritev republike Panama, ki ji je odstopila svet ob sedanjem prekopu itd. Panamski prekop služi prometu med Atlantikom in Pacifikom in je moč Zedinjenih držav silno ojačil. Poglej zemljevid! Sedaj mislijo še na prekop Nicaragua, o čemer je poročal »Trgovski tovariš« v št. 3/4 tekočega leta.

Pri državah ob morju opažamo stremljenje, da si pridobijo posestev onstran morja, pri kontinentalnih pa stremljenje po morju. Ko prve dosežejo svoj cilj, gredo takoj naprej noter v kontinent — prim. Rimljane, Japonce —, in ko pridejo kontinentalne do morja, jih mika nasprotna obala — prim. Perzijce, Ruse i. dr. — Rusiji je Peter Veliki začrtal pot: najprej dohod do morja, Baltskega in Črnega, dohod do Pacifika je prišel sam, potem pa prehod čez morje, zlasti čez Črno, omreženje te notranjecelinske vode ter zopet izhod do Egejskega morja itd. Človeške želje ne poznajo nobenih mej. Veliki cilj izhoda do Egejskega morja imajo Rusi še danes, čeprav ga ne izrazijo jasno. Za tem ciljem sta šla v prvi vrsti velika Katarina II. in Nikolaj I. Mnogo je Rusija že dosegla, vsega pa še ne, nima pravega dohoda do prostega morja, razen visoko gori na severu ob Murmanski obali. Večkrat že so mislili Rusi, da so dosegli svoj namen, a vselej so jim druge velesile zastopile pot. So pa tudi sami včasih zamudili priliko. Ko so leta 1770. premagali pri Čezme nasproti otoku Itiju v Egejskem morju turško brodovje, je nasvetoval Anglež Elphinstone ruskemu admiralu Orlovu, naj napade Carigrad, a ta se ni upal. Ker tukaj ni bilo izhoda, so šli Rusi v notranjost, so si osvojili Kavkazijo, del Armenije, so postali gospodarji Centralne Azije, si osvojili Sibirijo in segli že preko Pacifika v Ameriko, kjer so si osvojili Alasko. Aleksander I. je sanjal o Severnem Pacifiku kot slovan-skem m o r j u; žalibog so njegove sanje ostale sanje; Alasko so Rusi leta 1867. prodali Zedinjenim državam za nekaj nad sedem milijonov dolarjev! V Aziji so šli Rusi od Sibirije naprej proti jugu in si zagotovili Port Artur; a tu so zadeli na Japonce, ki so kot obmorski narod prišli čez morje, hoteč prilastiti si tudi nasprotno obalo. Rusi so bili sicer premagani — vzrokov je mnogo: vojska doma ni bila popularna, sibirska železnica je imela tedaj (1904/05) vseskoz samo en tir itd. —, a reči smemo, da bodo ravno tako prišli nazaj kot so prišli do Baltskega in Črnega morja. Rusi so od vseh narodov prvi in najboljši za asimiliranje

osvojenih dežel, v nekaterih ozirih sploh najboljši kolonizatorji. Vse potreščine krijejo z malimi izjemami lahko sami in so glede preskrbe z žitom in z večino surovin popolnoma neodvisni.

Pregledali smo približno potek kolonizacije do svetovne vojne. Ta vojna in leta po nji so razdelitev kolonij v glavnem v toliko spremenila, da so Nemci svoje kolonije izgubili in so si jih drugi porazdelili, da je šla Italija v Afriki naprej, ravno tako v Aziji Japonska itd. Vse to in sedanje stanje po površini kolonij in prebivalstvu v njih bomo pa pogledali v prihodnji številki.

JESENSKA IN POMLADNA KRIZA V SVETOVNEM GOSPODARSTVU

Že v rednih dvomesečnih pregledih sem očrtal najvažnejše svetovno-politične dogodke, ki so imeli večji ali manjši vpliv na naše gospodarstvo. Preteklo je že več kot leto dni, ko se vrste pred našimi očmi z bliskovito naglico dogodki v najožji naši sosesčini, pri katerih pa doslej hvala Bogu nismo bili prizadeti. Vsa prizadevanja naše zunanje politike grede za tem, da ohranimo nevtralnost, kar se nam je doslej vedno posrečilo.

Če povzamemo najvažnejše svetovno-politične dogodke v zadnji dobi, imamo tele najvažnejše dogodke (ne oziram se pri tem na že dve leti trajajočo vojno med Japonsko in Kitajsko, ki ima svoje začetke v l. 1931. v zavzetju Mandžurije):

13. marca 1938: Priklučitev Avstrije Nemčiji.

28. septembra 1938: Konferenca v Monakovem, kateri je sledila okrnitev Češkoslovaške: sudetski kraji so pripadli Nemčiji, del Slovaške in Podkarpatske Ukrajine Madžarski, Tešinsko ozemlje Poljski.

16. marca 1939: Razglasitev nemškega protektorata nad Češko in Moravsko. Slovaška je postala samostojna država, potem, ko je zopet del svojega ozemlja odstopila Madžarski, ki je zasedla tudi vso Podkarpatsko Ukrajino.

22. marca 1939: Litva odstopi Klajpedo Nemčiji.

7. aprila 1939: Italija zasede Albanijo, s katero nato proglasi personalno unijo.

Ob tej priliki je koristno pregledati skupno teritorialne izpremembe radi že navedenih dogodkov.

S priklučkom Avstrije se je ozemlje Nemčije povečalo za okoli 84.000 km² in 6,760.000 prebivalcev (po štetju dne 22. marca 1934), s priklučkom sudetskih krajev pa za 28.000 km² in 3,8 milij. prebivalcev. Klajpedsko ozemlje je na površini 2.800 km² imelo leta 1925. 142.000 prebivalcev.

Madžarska je pridobila s šklepom konference na Dunaju meseca novembra 1938 od Slovaške in Podkarpatske Ukrajine velika ozemlja. Nadalje je dobila v marcu 1939 ostalo Ukrajino ter zopet del Slovaške; skupno 12.141 km² z 1,035.000 prebivalci po štetju leta 1930.

Poljska je pridobila v jeseni 1938 1.086 km² ozemlja in 241.700 prebivalcev (po štetju leta 1930.).

Češkomoravski protektorat je imel po češkem štetju leta 1930. 6.794.000 prebivalcev, od tega Češka 4.473.000 prebivalcev na 32.200 km² in Moravska 2.321.000 prebivalcev na 16.800 km².

Italija se je povečala za 1.003.000 prebivalcev Albanije (28.000 km²).

To so glavne posestne izpremembe v Evropi. Gospodarske posledice tega povečanja Nemčije se že vidijo, še bolj vidne pa bodo, ko se bodo vsa priključena ozemlja popolnoma vključila v sisteme držav-osvajalk. To se bo poznalo tudi v zunanji trgovini dotičnih držav, ki trgujejo z Nemčijo, Italijo, Madžarsko in Poljsko.

Poleg teh neposrednih posledic vidimo tudi druge velike izpremembe v svetovnem gospodarstvu. Predvsem se opaža veliko oboroževanje Anglije in Francije. Številke državnih izdatkov za vojsko obeh držav stalno naraščajo in dosegajo zlasti v Angliji naravnost ogromno višino. To ima tudi svoje posledice delno na kapitalnem trgu, kjer morata obe državi najemati velika posojila, da zmoreta oboroževanje v takem obsegu. Oboroževanje ima v teh državah za posledico tudi znatno okrepitev konjunktura. Tako vidimo, da je indeks industrijske proizvodnje v Angliji narasel od 108'9 v tretjem četrtletju 1938 na 122'2 v prvem četrtletju 1939 (podlaga je proizvodnja v letu 1929. kot 100, indeks industrijske proizvodnje v Franciji pa je rasel od 64'2 avgusta 1938 na 92 junija 1939. Franciji zelo bližnja Belgija izkazuje v tem času povečanje indeksa industrijske proizvodnje samo od 64'0 na 79'3. Tipičen je nadalje potek potek proizvodnje železa in jekla. Junija 1939 je znašala proizvodnja surovega železa v Angliji 727.000 (550.000 ton junija lani), v Franciji 729.000 (463.000) ton, proizvodnja jekla v Angliji 1.194.000 (789.000), v Franciji 769.000 (480.000) ton. Izboljšanje konjunktura v teh dveh državah je v zvezi tudi z izboljšanjem konjunktura v severnoameriških Zedinjenih državah, ki je na višjem nivoju kot je bilo lani v poletju. Indeks industrijske proizvodnje v severnoameriških Zedinjenih državah je znašal junija 1939 95'7, junija 1938 75'7 (podlaga je industrijska proizvodnja leta 1929. kot 100).

V naslednjem je zbranih nekaj najzanimivejših podatkov o posledicah evropske politične krize v septembru lani ter v marecu in aprilu letos na podlagi statističnih podatkov, ki jih objavlja Zveza narodov v svojem statističnem mesečniku.

Beg zlata v Ameriko

Predvsem je opaziti, da je imela že lanska septembrska kriza največje posledice na trgu kapitala. Že od lanskega maja naprej opazamo stalen dotok zlata v severnoameriške Zedinjene države, kar je ravno odraz dotoka kapitalov. Tako vidimo, da se je preračunan na stare dolarje (t. j. po stari pariteti) zlati zaklad severnoameriških Zedinjenih držav povečal od marca do junija 1938 za 99, v naslednjem četrtletju za 470, v zadnjem četrtletju 1938 za 445 milij. V prvi polovici letos se je ameriški zlati zaklad povečal za 934 milij. dolarjev. Če vzamemo sedanjo vrednost dolarja, vidimo, da se je v lanskem letu povečal ameriški zlati zaklad od 12.760 na 14.512, torej za 1.752, v prvi polovici letos pa za 1.581 na 16.093 milij. dolarjev sedanje paritete.

Odkod je prišlo to zlato, je razvidno samo iz ameriške statistike, ker se ostale države vedno bolj varujejo izdajati tajnost gibanja svojega zlata.

Tako objavljata angleški in francoski devizni sklad s precejšnjo zamudo podatke o svojih zalogah zlata.

Iz raznih izkazov emisijskih bank je razvidno, da je izgubila belgijska Narodna banka v lanskem letu za 483 milij. frankov zlata, letos v prvi polovici pa 1.207 milij. Devizni zaklad se je lani zmanjšal za 153, letos pa za 909 milij. frankov. Holandija je lani decembra izgubila prvih 20 milij. goldinarjev zlata, letos pa se je zlati zaklad Holandske banke zmanjšal za 286 milij. goldinarjev na 1.175 milij. Švica izkazuje za lansko leto povečanje zlatega zaklada za 211, obenem pa tudi zmanjšanje deviznega zaklada za 233 milij. frankov. V prvi polovici letos pa se je zlati zaklad nadalje zmanjšal za 419 na 2.471 milij. frankov, devizni pa za 9 milij. frankov. Pregled za posamezne mesece kaže, da je v lanski septembrski krizi belgijski zlati zaklad celo znatno narastel, ravnotako švicarski, dočim je holandski ostal neizpremenjen. Letos pa je Belgija izgubila meseca marca 2.061 milij. frankov zlata, nato pa je v naslednjih mesecih do konca junija zlati zaklad zopet narastel za 638 milij. Devizni zaklad se je marca in aprila zmanjšal za 2.374, nato pa maja in junija zvišal za 1.483 milij. frankov.

Na kapitalnem trgu se je videla mednarodna napetost zlasti v znižanju tečajev državnih papirjev. O tem nas poučijo naslednje statistike, ki kažejo donos državnih in drugih papirjev s stalno obrestno mero. Donos je tem višji, čim nižji je borzni tečaj in obratno.

Tako je donos angleških 2·5 % consolov narastel od avgusta na september od 3·38 na 3·75 %, nato pa se postopno zmanjšal na 3·57 (februarja 1939) in se radi marčne krize zopet dvignil aprila na 3·80. Slično je bilo opaziti tudi v Franciji in ostalih evropskih državah. Naslednja tabela nam kaže donos državnih papirjev v posameznih državah:

	avg. 1938	sept. 1938	dec. 1938	april 1939
Anglija (2·5 % cons.)	3·38	3·75	3·57	3·80
Francija (4 % renta)	5·74	5·78	4·68	4·86
Nemčija (4·5 %)	4·54	4·55	4·58	4·57
Italija (3·5 %)	4·83	4·85	4·82	4·95
USA	2·51	2·58	2·49	2·30
Švica	3·21	3·61	3·30	3·68
Jugoslavija (7 % inv.)	7·02	7·08	7·03	7·04

Iz tega pregleda je razvidno, da je tudi obrestna mera za dolgoročne kapitale na splošno narastla ter je znatno višja kot je bila pred letom dni.

Denarni trg

Na denarnem trgu se je opazilo v septembru ter v marcu in aprilu znatno zmanjšanje vlog v bankah. To pa ni bilo povsod, ker so bile banke v ta namen dobro pripravljene. Zbrale so znatna likvidna sredstva, ki so jih držale v pripravljenosti. Tudi emisijske banke same niso trpele radi prevelikega povpraševanja po likvidnih sredstvih in so zmogle ustreči vsem zahtevam, ki so bile nanje stavljene. Zato tudi niso bile prisiljene operirati z zvišanjem obrestne mere. Le Francoska banka je bila v sep-

temberski krizi prisiljena zvišati diskontno obrestno mero od 2½ na 3 %, kar je razmeroma malo in je kmalu nato tudi znižala obrestno mero.

Obrestna mera za kratkoročni denar je v dneh politične krize lani in letos v večini držav znatno narasla. Tako vidimo, da je znašala obrestna mera za državne bone v USA avgusta lani 0·05 %, septembra pa že 0·10 %, nato pa se je oktobra znižala na 0·02, v januarju je padla celo na 0·002 %, marca je znašala 0·005, aprila pa 0·019 %. Tudi v Franciji je morala država za kratkoročen denar plačevati višje obresti: za 1—3mesečne državne blagajniške bone je plačala avgusta 1938 še 2·47, septembra pa že 2·60 in oktobra 3 %, nato je obrestna mera padla na 2·87 % novembra in 1·93 % decembra. Januarja je znašala 1·70, februarja je narasla na 1·72, nato marca na 1·74 in aprila na 1·77 %. Tudi Anglija je občutila podražitev kratkoročnega državnega denarja na denarnem trgu. 3mesečni blagajniški boni so se dali avgusta 1938 plasirati po obrestni meri 0·51, septembra pa že po 0·86 %. Oktobra je nastopilo znižanje na 0·69 %. V januarju so ti boni nosili še 0·53 %, marca že 0·71, aprila 1·36, maja pa zopet samo 0·70 %.

Tudi kratkoročni denar za trgovino se je podražil, kar kaže naslednja tabela o obrestni meri za dnevni denar ter za zasebni diskont:

Trgovske menice:

	avg. 1938	sept. 1938	dec. 1938	april 1939	junij 1939
Anglija 3mes.	0·53	0·91	0·94	1·41	0·75
Francija 1½—3mes.	2·58	2·87	2·36	1·96	1·93
Belgija 1—3mes.	2·89	3·26	2·21	4·28	3·99
Holandija	0·19	0·42	0·19	1·28	0·58

Dnevni denar:

USA	1·0	1·0	1·0	1·0	1·00
Anglija	0·50	0·50	0·58	0·56	0·50
Francija	2·06	2·31	1·49	1·26	1·65
Nemčija	2·51	2·59	2·89	2·42	2·70

Podatki za maj in junij, v kolikor so mi razpoložljivi, kažejo, da se je obrestna mera za kratkoročni denar znatno zmanjšala. Edino na Poljskem, ki živi v stalni vojni napetosti, se je zvišala obrestna mera za kratkoročne trgovske menice (4—5 mesecev) od 4½—5 na 5·75—9·50 % meseca aprila, kar pomeni v povprečju znatno podražitev denarja. Tudi sicer so naporji Poljske veliki, da vzdrži sedanje stanje napetosti do mirnega konca. Toda to zahteva od poljskega gospodarstva znatnih žrtev, katere Poljska kot kmetijska država težje prenaša kot industrijska.

Najznatnejše pa so bile izpremembe v višini obtoka bankovcev in vlog v raznih vrstah denarnih zavodov. Povpraševanje po likvidnem denarju je zelo naraslo. Te zahteve so lahko delno krile samo banke in hranilnice iz svojih znatnih lastnih likvidnih sredstev, delno pa so morali denarni zavodi poseči po opori v osrednjih emisijskih bankah.

Povečanje obtoka bankovcev

Jesenska svetovnopolična kriza je prvič po daljšem času miru stavila velike zahteve na emisijske banke, ki so morale prav znatno povečati svoja izposojila in naravno tudi svoj obtok bankovcev. To nam lepo kaže naslednja tabela, ki je objavljena v publikaciji Zveze narodov: *Monnaie et banques 1938—1939*. I. del: *Aperçu de la situation monétaire* na str. 45. Pripominjamo, da ta tabela ne vpoštevata delno tudi sezonskega povečanja obtoka bankovcev zaradi jesenskih potreb gospodarstva. Nadalje se naša ta tabela na izkaze emisijskih bank na koncu navedenih mesecev, toda nekatere emisijske banke ne objavljajo izkazov vedno za konec meseca, temveč za gotov dan v tednu, ki večkrat ne sovpada s koncem meseca.

(Obtok bankovcev na koncu meseca avgusta 1938 je vzét kot 100.)

	Sept. 1938	oktober 1938	nov. 1938
Madžarska	141	131	133
Letonska	130	121	120
Egipt	128	124	117
Francija	126	112	108
Poljska	126	122	114
Švica	124	112	109
Belgija	121	108	105
Litva	119	115	115
Jugoslavija	119	112	109
Nemčija	116	112	112
Kanada	115	113	108

V ostalih državah se je obtok bankovcev od avgusta do konca septembra povečal: v Holandiji, na Svedskem in v Južni Afriki za 12 %, v Romuniji za 11 %, na Estonskem za 9, v Bolgariji in Grčiji za 6 % itd. Do konca novembra 1938 je ta obtok večinoma splahnel na normalno višino.

Kriza spomladi

Tudi kriza spomladi je v nekaterih državah že marca imela znaten vpliv na povečanje obtoka bankovcev, v drugi zopet šele aprila. V nekaterih državah je bilo povečanje obtoka bankovcev občutnejše kot v drugih, v nekaterih zopet slabše kot v jesenski krizi, v kolikor so bile pač manj oddaljene od središča svetovnopoličnih dogodkov. Vsepovsod pa vidimo, da je obtok bankovcev v maju bil zopet zmanjšan in tudi izkazi za junij bi pokazali nadaljnje nazadovanje, če ne bi bil konec junija važen plačilni termin (poleg konca decembra najvažnejši plačilni termin), ki zahteva znatno povečanje obtoka denarja. Zato tudi konca junija ne moremo vedno primerjati s koncem maja, odn. bi primerjava ne pokazala onega padeča, kot je dejansko nastopil ravno radi že omenjenega sezonskega povečanja obtoka bankovcev za plačila junijskega termina.

Če se poslužimo za pomladanske termine istih metod kot za jesenske, dobimo naslednjo sliko (pri tem je vzet obtok bankovcev na koncu februarja 1939 kot 100):

	marec	april	maj	junij
Nemčija	105	107	107	110
Madžarska	109	110	106	108
Poljska	118	126	128	129
Gdansk	105	123	121	119
Litva	115	128	118	110
Anglija	101	102	104	104
Francija	108	112	109	110
Švica	106	107	104	104
Belgija	98	100	100	100
Holandija	98	104	105	101
Jugoslavija	104	113	112	110
Bolgarija	115	123	114	112
Romunija	113	115	115	113
Grčija	104	125	124	122
Turčija	108	117	115	114

Ta pregled nam lepo kaže, da je marčna kriza zaradi Češkoslovaške in klajpedskega ozemlja imela največji vpliv na Poljskem, Madžarskem in v Litvi, slednji naravno kot državi, ki je neposredno bila prizadeta. Napetost se je v vseh državah stopnjevala aprila. Aprila je najbolj narasla napetost v Grčiji, nadalje na Poljskem, v Gdanku in v Bolgariji.

V tabeli nismo navedli podatkov za nekdanjo Češkoslovaško, kakor tudi ne za nevtralne države severne Evrope. Tudi v teh državah se je obtok bankovcev povečal.

Za pregled razvoja v daljšem razdobju navajamo še statistične podatke o obtoku bankovcev in kovancev v evropskih državah po posameznih skupinah za konec leta 1937., sredo in konec 1938 ter sredo 1939 (v milij. veljave dotične države):

	konec 1937	sreda 1938	konec 1938	sreda 1939
Anglija funt	505'3	485'2	504'7	499'0
Francija frank	93.837	102.087	110.935	122.611
Belgija frank	21.542	20.815	21.989	22.212
Holandija gold.	868	911	992	998
Švica frank	1.531	1.541	1.751	1.729
Nemčija marka A.	5.884	6.830	8.604	8.120
B.	1.595	1.636	1.784	—
Italija lire	17.468	—	18.956	—
Madžarska pengő A.	466	581	863	885
B.	79	78	103	—
Češkoslovaška krone	6.902	7.947	6.950	6.418
Jugoslavija din A.	5.834	6.032	6.921	7.177
B.	840	772	778	713
Bolgarija levi A.	2.569	2.313	2.800	2.891
B.	1.253	1.149	1.282	—
Grčija drahme	6.776	6.467	7.239	8.002
Turčija lire A.	169	158	194	212

	konec 1937	sreda 1938	konec 1938	sreda 1939
B.	24	—	26	—
Romunija leji A.	29.391	30.103	34.902	38.683
B.	4.748	4.266	4.565	—
Poljska zloti A.	1.059	1.137	1.406	1.848
B.	438	431	460	—
Litva litas A.	117	123	142	156
B.	22	23	28	—
Letonska lat A.	108	105	124	132
B.	33	32	34	—
Estonska krona	49	47	52	51
Finska marka	2.052	2.105	2.186	2.200
Švedska krona	980	972	1.061	1.059
Norveška krona	449	445	477	475
Danska krona	417	414	441	446
Islandija kron	12	—	13	—
Irska funt	16	16	17	16
Portugal eskudo A.	2.224	2.031	2.279	2.096
B.	163	176	162	—

Vse države smo smotrno razdelili: 1. v države blizu Angliji in Franciji. 2. v države blizu Nemčiji in Italiji. 3. vzhodnoevropske države in 4. v severovzhodne in severne države, katerim smo radi nevtralnega položaja dodali še Portugalsko. Znak A. pomeni samo podatke o obtoku bankovcev, dočim se znak B. nanaša na obtok kovancev. Kjer ni označbe, veljajo številke samo za obtok bankovcev. Slika je razmeroma zelo enotna, kaže že v letu 1938. več ali manj znaten dvig obtoka bankovcev, ki se je v večini držav še stopnjeval v tekočem letu.

Vloge v denarnih zavodih

Prav znatne so bile posledice lanske jesenske in letošnje spomladne krize pri denarnih zavodih. Vlagatelji in upniki so prišli v večjem številu s svojimi zahtevami, ker so bili v skrbi za svojo likvidnost, pa tudi za likvidnost denarnih zavodov, če bi se karkoli pripetilo. Nadalje so se bali, da bodo banke, oz. borze event. zaprte, toda do tega je prišlo le na Češkoslovaškem kot najbolj prizadeti državi. Delna mobilizacija je povzročila v nekaterih državah večje potrebe gotovine, katero so morali v prvi vrsti prispevati denarni zavodi. V naslednjem navajamo po statističnih podatkih Zveze narodov gibanje vlog pri bankah in hranilnicah v lanski jeseni in letošnji spomladi (v milij. dotične veljave):

	Nemčija		Italija			Madžarska	
	banke	hran.	banke	hran.	Poštna	banke	Poštna
	(v milij. mark)		(v milij. lir)			(v milij. pengö)	
avgust 1938	9.015	17.127	24.444	16.738	27.203	1.616	131
september	8.977	16.978	—	16.738	27.312	1.458	107
oktober	9.139	17.222	24.230	16.625	27.500	1.501	108
november	9.380	17.421	—	16.723	27.728	1.527	114
februar 1939	9.655	18.192	24.393	17.027	29.709	1.519	131

	Nemčija		Italija		Poštna	Madžarska	
	banke	hran.	banke	hran.		banke	Poštna
marec	9.765	18.428	—	16.901	29.780	1.482	132
april	10.131	18.565	23.914	16.682	29.765	1.497	132
maj	10.427	18.668	—	—	—	1.522	135
junij	10.200	—	—	—	—	—	—

	Francija			Poljska		
	4 velebenke	hran.	Nac. hr.	banke	hran.	Poštna
	(v milij. frankov)			(v milij. zlotov)		
avgust 1938	32.292	37.789	26.144	1.375	746	811
september	27.568	36.700	23.705	1.231	644	725
oktober	30.952	36.002	24.575	1.301	700	711
november	30.971	36.560	24.881	1.337	718	753
februar 1939	34.243	37.904	27.142	1.406	782	820
marec	34.793	39.794	27.154	—	716	743
april	36.367	39.210	26.832	—	—	—
maj	38.120	39.141	27.246	—	—	—
junij	—	89.441	—	—	—	—

	Grčija		Romunija		Jugoslavija	
	banke	Poštna	banke	Nac. hr.	vse vloge drž. zav.	
	(v milij. drahem)		(v milij. lejev)		(v milij. din)	
avgust 1938	18.005	3.525	14.773	4.186	11.790	2.808
september	17.721	3.473	12.759	3.153	10.700	2.461
oktober	18.143	3.528	14.097	3.439	11.012	2.545
november	18.913	3.527	14.680	3.660	11.228	2.604
februar 1939	—	3.752	15.470	4.241	11.809	2.887
marec	—	3.724	14.385	3.402	11.502	2.870
april	19.040	3.523	14.104	3.397	10.968	2.631
maj	—	—	14.373	3.508	10.995	2.669
junij	—	—	—	—	—	2.772

V drugih državah je bil odtok vlog iz vseh vrst denarnih zavodov manj znaten. Tako so se n. pr. vloge bank na Danskem zmanjšale lani septembra samo od 2.229 na 2.215 milij. kron, v Estoniji od 128 na 123 milij. kron, na Finskem od 11.184 na 10.838, na Litvanskem od 139 na 126 milij. litov, na Letonskem od 195 na 181 milij. latov itd.

Znatnejše so bile posledice krize v marcu 1939 na Litvanskem, kjer so se vloge radi pretečih konfliktov v zvezi s Klajpedo zmanjšale v marcu od 152 na 183, aprila pa na 119 milij. litov.

V Holandiji in Sviči zmanjšanje vlog tudi ni bilo znatno niti pri bankah niti pri hranilnicah, kar kaže, da tako lanska kot letošnja kriza nista imeli v vseh državah enako močnega vpliva. Najbolj močno so bile naravno prizadete srednjeevropske države, zlasti pa one države, za katere je javno mnenje mislilo, da pridejo ob prvi prihodnji priliki na vrsto za velike izpremembe, katere doživljamo. Na splošnem pa se je pokazalo, da je javnost kaj kmalu treznejše presojala položaj in ni prišlo do neljubih pretresljajih v kreditnih sistemih, kar bi imelo lahko slabe posledice za razvoj razmeroma dobre konjunktura v nekaterih državah.

D. P.

PLATINA

Platina ima zelo razgibano zgodovino za seboj. Bili so časi, ko je bila praktično brez vrednosti in so jo rabili za izdelavo falzifikatov za srebrne novce. A od leta 1850. dalje je postajala dražja in od leta 1902. naprej je v ceni prekosila celó zlato; včasih je bilo celó pet do šestkrat dražja od zlata, v sredi preteklega desetletja. Danes je približno tako draga kot zlato, le prav malo več. Iz tega vidimo, da je platina med vsemi tremi žlahtnimi kovinami po vrednosti najmanj stalna, čeprav se je izvršila v zadnjem času v tem oziru neka sprememba. To je v zvezi z dejstvom, da je cena platine dones pod kontrolo kanadske International Nickel Co. Dočim je bila Rusija do ca. 1900 edini za svetovni trg v poštev prihajajoči producent in je še do začetka svetovne vojne proizvajala devet desetih svetovne produkcije, je danes Kanada na prvem mestu, pa ni imela še pred poldrugim desetletjem kot producent nobene vloge.

V letu 1938. je narasla produkcija platine od 435.000 na več kot 470.000 ton, s čimer je bil dosežen nov rekord. Kanada je producirala ca. 283.000 ton, Rusija še vedno ca. 100.000 ton; na tretjem in četrtem mestu sta Južna Afrika in Kolumbija s 55.000 in 35.000 tonami. Najstarejši producent je Kolumbija in sicer od leta 1750. naprej; do leta 1819., ko je nastopila Rusija, je bila Kolumbija edini producent. Ostali dve deželi sta vstopili v vrsto proizvajalcev in tekmecev na svetovnem trgu šele po končani svetovni vojni, in sicer Afrika l. 1920., Kanada l. 1924. Od l. 1935. dalje je Kanada na čelu produkcije, dočim južnoafriška produkcija v zadnji hletih ni mogla doseči nobenega bistvenega napredka več.

Močni povišek v produkciji platine v zadnjih letih je posledica dejstva, da je platina v velikem obsegu dragocen stranski produkt pri produkciji niklja in bakra. Na strani konsuma se more ugotoviti ogromna pomnožitev industrijske porabe, ki dobi pobudo v dragocenih fizikalnih in kemičnih laboratorijih platine. Glavni konsument je slej ko prej bižuterija (juvelirstvo). Sicer je imelo omenjeno veliko kolebanje v cenah neugodne posledice za ta uporabni namen, kar je glede na shranjevalni in nakopičevalni značaj bižuterije razumljivo, vendar odpadeta še vedno dve petini svetovnega konsuma platine na bižuterijo. Druga skupina porabnikov so zobozdravniki, ki prevzamejo četrtino razpoložljive množine; ravno toliko prevzameta električna in kemična industrija. Razlika pòsameznih porabnih skupin obstoji v tem, da dobi industrijska poraba pobudo od padajočih cen, dočim je juvelirstvo v prvi vrsti na tem, da so cene stabilne. Omenjene skupine prevzamejo vsega skupaj devet desetih razpoložljive množine.

MANDŽUTIKUO

Zopet pokajo topovi na meji Mandžutikua. Zato je dobro, da si to deželo nekoliko ogledamo.

Pravijo, da moramo reči in pisati Mandžutikuo in ne Mandžukuo, kot se običajno bere. Vemo, da je to dežela velikih možnosti, čeprav ne nemejenih kot n. pr. Amerika. S 1. marcem t. l. obstoji Mandžutikuo kot »samostojna« država že polnih sedem let. Japonci kot gospodarji dežele

pravijo, da je v teh sedmih letih mnogo naredilo in da obstojajo dobri izgledi za bodočnost. Dežela pokriva površino 1,300.000 km², kar je nekaj več kot pet Jugoslavij, ima pa samo 33 milijonov prebivalcev, kar je toliko kot dobri dve Jugoslaviji. Po evropskih razmerah merjeno more Mandžurija, da se poslužimo starega in nam vsem priročnega izraza, prerediti še dosti več prebivalcev kot jih ima.

Mandžurija je v prvi vrsti agrarna dežela in se ca 84% prebivalstva peča s kmetijstvom. V svoji gospodarski strukturi je torej podobna balkanskim državam, kjer se 75 do 80% prebivalstva udeje v kmetijstvu. Glede industrializacijskih razvojnih možnosti mandžurskega gospodarstva je treba upoštevati izredno bogate zemeljske zaklade. Predpogoji izgradbe vsake industrije večje izmere vobče — to sta premog in železo — so dani v zadostni množini. Skupna nahajališča premoga so cenjena na 4.800 milijonov ton, nahajališča železa na 1.230 milijonov ton, oljnega škrlja (petrolej) na 5.400 milijonov ton. K temu pridejo velike množine magnezita (384 milijonov ton), dalje zlato, srebro, baker, svinec, cink, antimon, nikelj itd. Kljub vsem tem ugodnim predpogojem ni bilo prej mogoče zgraditi na podani surovinski bazi lastne industrije; a pozneje je samo v letih 1932.—1935. vzkliklo 365 večjih družb, ne oziraje se na manjše obrtne obrate. Kako te družbe uspevajo — seveda so vse v japonskih rokah —, tega nam Japonci ne povedó natančno.

Tudi mandžursko železniško omrežje je od leta 1932. naprej precej naraslo. Saj ni čudno, Japonci potrebujejo železnice za izkoriščanje naravnih virov in za svoje vojaške cilje. Na koncu leta 1931. je bilo v Mandžuriji ca 6.000 km železnic, do leta 1937. je bilo zgrajenih 21 novih prog v dolžini 3276 km, danes je v gradbi še ca 500 km. Po »državnogospodarskem načrtu« za industrijsko izgradbo Mandžurije, ki predvideva za to izgradbo velika sredstva in ki se izvaja od l. 1937. naprej, se bo omrežje mandžurskih železnic izpopolnilo na 12.000 km (Jugoslavija, ki na železnicah gotovo ni bogata, ima ca 11.000 km železniške proge).

Poleg izgradbe železnic so pričeli tudi z obsežnim programom za izgradbo cest, in tudi zračni promet je danes že na precejšnjem višku. Skupno cestno omrežje, v kolikor je bilo uporabljivo za avtomobilni promet, je imelo leta 1936. dolžino nad 7.000 km, k čemur pride 4.000 km projektiranih oziroma že v gradbi se nahajajočih cest. Na koncu l. 1936. je obstajalo 16 redno obratujočih zračnih črt na progah ca 8.300 km.

Vpostavi domače industrije, razširjenju prometnega omrežja in zboljšanju poštnih naprav se je pridružila — tako pravijo Japonci — vzorna organizacija dežele in njene uprave, uvedba urejenih pravnih razmer in ustvaritev izenačene vrednote. Vsi ti činitelji zahtevajo seveda mnogo delavnih moči, zlasti strokovnih delavcev, pa tudi tehničnega materiala.

Naravno je, da je Japonska v mandžurskem izvozu in uvozu daleko na prvem mestu; uvoz Mandžurije krije Japonska povprečno s ca 75 odstotki, izvoz Mandžurije gre pa s ca 60 odstotki na Japonsko. V koliko je to zapovedano in odrejeno, se ne more reči.

Vsekakor pa vemo to, da si je Japonska predstavljala gospodarsko vpostavitve Mandžurije in dobička od nje čisto drugače kot se to sedaj vidi.

PETINDVAJSET LET PANAMSKEGA PREKOPA

15. avgusta tekočega leta je preteklo petindvajset let, odkar je bil Panamski prekop izročen javnemu prometu. Dve leti prej, 10. oktobra 1913, se je prvič združila voda Atlantska z vodo Pacifika in 13. maja 1914 je bila izvršena prva poskušna vožnja.

S tem so bile izpolnjene stoletja stare sanje človeštva in je bil dosežen zaključek desetletja dolge borbe z naravnimi silami. Že Karel V. in Filip II. sta dala v 16. stoletju napraviti načrte za zgraditev Panamskega prekopa in v naslednjih letih so se ti načrti javljali vedno na novo. Tudi Aleksander Humboldt se je podrobno bavil s njimi. Toda šele leta 1879. je bil na prizadevanje Lessepsa, zgraditelja Sueškega prekopa (1869), sklican v Pariz prekopnogradbeni kongres in je sklenil gradbo prekopa, odklonivši gradbo skoz jezero Nicaragua (gl. tudi »Trg. tov.« št. 3/4 t.l.). Se istega leta je bila ustanovljena Panamska gradbena družba, in dve leti nato, 1881, so zapele prve lopate. Desetletja do otvoritve prekopa so bila izpolnjena z najrazličnejšimi težkočami, s podkupovalnimi aferami in finančnimi škandali, na katere se svet še dobro spominja. Slo je pa le naprej.

Ko se je leta 1914. peljala prva ladja po prekopu, je bila ta 85 km dolga prometna cesta v izključni posesti ameriških Zedinjenih držav, in tako je ostalo do danes. Za Zedinjene države niso bili merodajni samo trgovsko- in prometnopolitični razlogi, da so dobile ta prekop v roke, temveč v prvi vrsti tudi strateški razlogi. Saj morejo svoje vojno brodovje v razmeroma kratkem času prepeljati iz Atlantika v Pacifik in obratno. Da ima pa tudi za mednarodno plovbo prekop ogromen pomen, nam potrdi že en sam pogled na zemljevid. Če bi ne bilo Panamskega prekopa, bi morale danes vse ladje, ki gredo iz Evrope na zahodno obalo Južne, Srednje in Severne Amerike, iti okoli Južne Amerike. Še zamudnejša bi bila pot ameriških ladij od atlantske do pacifiške obale.

Razvoj trgovskega prometa skoz prekop v zadnjih letih nam kaže sledeči seznam:

Leto	Število ladij	Blago v 1000 tonah
1928	6.168	29.387
1929	6.281	31.434
1930	5.748	27.836
1931	4.831	22.034
1932	4.125	18.088
1933	4.612	21.148
1934	5.342	25.900
1935	5.052	24.702
1936	5.487	27.369
1937	5.542	29.299
1938	5.626	26.277

Promet skoz Panamski prekop se je zelo približal onemu skoz Sueški prekop, ki je izkazal v preteklem letu 34.400.000 netoregister-ton. Umljivo je, da je v prometu skoz Panamski prekop daleko na prvem mestu Unija, na katero je prišla v zadnjih letih tretjina vsega prometa. Nato pride Ve-

lika Britanija s ca. četrtno vsega prometa in nato v veliki razdalji Norveška, Japonska in Nemčija. V prvem letošnjem četrtletju je prišla Nemčija pred Japonsko na četrto mesto. Zanimiv je bil prevoz nemške ladje »Bremen«, največje ladje, ki je doslej šla skoz prekop; v gatúnski zatvornici je bilo med ladjo in zatvorniškimi zidom na obeh straneh le še 25 cm prostora, med prednjim in zadnjim koncem ladje ter vratu zatvornice pa 125 cm!

V smeri od Pacifika proti Atlantiku je promet skoraj še enkrat tolikšen kot v obratni meri. Glavni tovor je danes les, ki je v zadnjih letih potisnil nafto na drugo mesto; nato pridejo po vrsti rude, soliter, sladkor, konzerve, pšenica. V smeri Atlantik-Pacifik je na prvem mestu železno in jekleno blago, nato s približno enakim deležem šibra in nafta in daleč zadaj drugo blago. Zlasti veliko je bilo v zadnjih letih v smeri proti Atlantiku kolebanje pšenice, konserv in svežega sadja, v smeri proti Pacifiku pa kolebanje železnega in jeklenega blaga, šibre, bombaža in bele pločevine.

Pri gradbi prekopa so upoštevali letno kapaciteto 70 milijonov neton. V vseh petindvajsetih letih se pa nobeno leto niti od daleč ni približalo tej številki. Najboljše leto doslej je bilo leto 1929., pa tudi to leto ni izrabilo niti polovico možne kapacitete. V tem oziru je torej še za daleč naprej dobro preskrbljeno. So pa druge težkoče, v prvi vrsti naraščajoča velikost ladij, zlasti v ameriškem vojnem brodogradstvu. V zadnjem času sta bojni ladji »Lexington« in »Saratoga« le prav težko prišli skoz in je vrh tega trajal prevoz razmeroma dosti časa.

Zato sta pred tedni ameriški senat in poslanska zbornica sklenila, naj se zgradijo v prekopu nove zatvornice, in sta hkrati votirala za ta dela 227 milijonov dolarjev. Nagibi za razširitev so zgolj strateški. Iz istega vzroka sta se tudi odločila za gradbo prekopa Nicaragua, čigar gradbena doba je predvidena na petnajst let. Tako je jubilejno leto Panamskega prekopa obenem rojstno leto prekopa Nicaragua; in ko bo praznoval Panamski prekop štiridesetletnico obstoja, bodo otvorili novi razbremenitveni kanal. Tako bodo imele Zedinjene države dvojno vodno zvezo med Atlantikom in Pacifikom. O izmerah kanala Nicaragua smo pisali na strani 88 »Trg. tovariš«-a.

MEDNARODNI BLAGOVNI TRGI NEENAKOMERNI

Izgledi na dobro letino v prekomorskih deželah (žito, džuta) ter stalno stalno padajoči izvoz iz dežel, ki proizvajajo surovine, so eden glavnih vzrokov za neenakomernost v oblikovanju cen na mednarodnih blagovnih trgih. Presenetljiva odpoved ameriško-japonske trgovske pogodbe od strani Amerike pač tudi ne more utrditi že itak majhnega zaupanja v gospodarsko in politično stabilnost sedanjega razburkanega sveta. Vedno na novo se tudi opozarja na dejstvo, da je nakupna moč dežel Daljnega vzhoda vsled močnega razvrednotenja srebra občutno padla, prav tako pa tudi nakupna moč velikih prekomorskih agrarnih dežel vsled mednarodne baisse v pšenici. Nekakšne bele vrane so poročila iz Velike

Britanije in Zedinjenih držav, ki govorijo o zboljšanju gospodarskih razmer.

Zelo je padla cena pšenične. Zlasti v Kanadi pričakujejo rekorden pridelek. Odstranitev pšenične nadprodukcije v vodilnih eksportnih državah se more doseči le s tem, da se pridelovalni areal pšenice skrči; in res so se eksportne dežele začele tega polagoma zavedati, zlasti še, ker postajajo državne eksportne premije vedno težja obremenitev za dotične dežele.

Na brazilskih trgih kave je položaj nespremenjen; na eni strani poročajo o neugodnih vremenskih razmerah, drugod pa zopet pričakujejo večjega pridelka. — Na trgu sladkorja moremo omeniti nakup 100.000 ton, ki ga je mednarodni sladkorni odbor dovolil Veliki Britaniji, da izpopolni svoje sladkorne zaloge. — Na trgu čaja je prišlo v začetku do padanja cen, ker je postala vodilna londonska posredovalna tvrdka insolventna, a so se trgi nato kmalu zopet pomirili. — Na trgih kakaa ni bilo dosti veselja do nakupa, velike zaloge v Angliji in Ameriki priporočajo nakupovalcem rezerviranost.

Kar se tiče vlaknatih rastlin, opazimo veliko kolebanje. Konoplja je v začetku zelo padla, a se je padec nato ustavil. — Na trgu bombaža je stopilo 27. julija t. l. v veljavo eksportno subvencioniranje, a ni prineslo nikakšnih posebnih zaključkov. Razvoj novega bombaževega pridelka v U. S. A. se ugodno presoja. Rezerviranost trgovskih in konsumnih krogov je bila poostrena vsled ameriške odpovedi pogodbe z Japonsko, s katero naj se rastoči uvoz japonskih tekstilij v Ameriko omeji. — Po hitrih dvigih in padcih v notacijah surove džute od januarja do julija t. l. je danes džuta glede cene tam, kjer je bila v pričetku leta. Vzrok, da se je od konca maja dalje padanje cene pospešilo, je bistveno ta, da je stanje novega pridelka v Britanski Indiji izborna. Najprvo so letošnji pridelek cenili na 11 milijonov bal napram 8,900.000 balam v preteklem letu, najnovejše cenitve gredo pa celo na 12 milijonov bal. Povpraševanje evropskih predilnic je bolj slabo. — Volna je še nadalje prav trdna. Zaloge v Argentini in Urugvaju so po večini že izčrpane, oboroževalna industrija po volni zelo povprašuje itd. — Mednarodne cene za surovo svilo so se mogle z veliko žilavostjo vobče obdržati na doseženi visoki stopnji. Tendenca dobiva vedno novo oporo iz dejstva, da je pomladanski pridelek kokonov v Japonski ravno tako majhen kot je bil lani, namreč 153 mil. kilogramov, dalje da je dovoz novega pridelka še neznaten in da je lastna poraba Japonske vedno večja. — Lan vztraja slej ko prej na doseženi višini.

Skupina barvanih kovin je kazala prijazno tendenco in so se cene zvišale, ponekod prav izdatno. Zaposlitev ameriške železne in jeklene industrije je dosegla za tekoče leto novo rekordno stanje. Ameriške zaloge bakra rapidno padajo, in sicer ne samo vsled ameriških nakupov, temveč tudi vsled evropskih nakupov, izvršenih v oboroževalne svrhe. Mednarodni bakreni kartel je s 16. avgustom t. l. zvišal produkcijsko kvoto od 95 na 105% temeljne tonaže. Odločitev ni presenetila, ker so mnogi producenti vsled vsestranskega povpraševanja že vnaprej več prodali kot pa znaša njih produkcija. Onih 5000 do 6000 ton, ki bodo vsled zvišanja kvote prišle mesečno dodatno na trg, bo z lahkoto prodanih. — Živahna delavnost v mednarodni pločevinski in avtomobilni industriji je pognala cene cina polagoma navzgor. — Zelo si je opomogel svinec.

Ze sta bila s cinkom skoraj skupaj, pa je vsled večjega povpraševanja svinec na ceni zopet pridobil. — Tudi cink se je razmeroma dobro držal; mnogo je kupoval zlasti London. — Z veliko skepso se gleda še nadalje na kolebanje cene s r e b r a, ki jo more ameriški zakladni urad poljubno oblikovati. Od junija do julija je cena rapidno padla, nato je pa ostala skoraj enaka. — Na trgu k a v č u k a je zvišanje izvozne kvote na 60%, določeno od 1. julija do 31. decembra t. l., ugodno učinkovalo in so se mogle cene dobro držati. Vidne svetovne zaloge so se v teku enega leta skrčile za 173.000 ton na 373.000 ton, kar odgovarja svetovni porabi kavčuka za dobre štiri mesece. Podamo običajni seznam:

Blago	Borza	12. 6. 1939	11. 7. 1939	Zač. avg. 1939
Pšenica	Chicago	75·00	68·50	64·50
Rž	Chicago	54·00	44·40	42·25
Kava	New York	5·25	5·25	5·25
Sladkor	New York	1·11	1·23	1·17
Konoplja	London	16·25	15·00	15·00
Bombaž	New York	9·90	10·00	9·60
Džuta	London	23·37	21·87	19·30
Volna	Bradford	25·00	25·50	26·00
Surova svila	New York	2·33	2·43	2·39
Lan	Leningrad	50·00	50·00	50·00
Baker	New York	9·82	10·15	10·42
Cin	New York	48·25	48·50	48·80
Svinec	London	14·44	14·80	16·19
Cink	London	14·20	14·12	14·62
Srebro	London	19·81	16·37	16·92
Kavčuk	London	8·25	8·18	8·50

MEDNARODNI BORZNI INDEKS

V sredi avgusta so kazale mednarodne blagovne borze precejšen padec proti začetku meseca, a ojačenje napram začetku julija. Zlom amsterdamske banke Mendelssohn i. dr. ni imel na mednarodne borze tistega učinka, ki so se ga bali. Zlasti presenetljiva je bila odpornost amsterdamskega trga samega. Podamo seznam:

Konec	Začetek julija 1939	Začetek avg. 1939	Sreda avg. 1939
1927 = 100%			
Berlin	45·9	47·4	47·2
London	57·7	59·2	58·8
Pariz	52·2	53·4	52·7
Bruselj	31·7	32·7	31·5
Amsterdam	47·4	48·7	47·5
Zürich	51·4	52·1	51·9
Milan	137·3	143·6	—
Stockholm	24·4	24·9	24·8
New York	73·6	79·2	77·6
Povprečnost	58·0	60·1	59·5

Če je znašal borzni indeks leta 1927. 100%, se suče sedaj okoli 60%. Ker je bila milanska borza v sredi avgusta zaprta — počitnice —, je bil vstavljen pri izračunanju povprečnosti indeks od začetka avgusta. Vobče se more reči, da je v svetovnem borznem prometu rezerviranost precej velika, kar je v prvi vrsti posledica zunanjepolitične napetosti; nekoliko se javlja tudi počitniško ozračje.

TUDI V FRANCIJI PETROLEJSKI VRELCI

V bližini mesteca Saint Gaudens ob gornji Garonni so krstili pred kratkim največji v Franciji doslej navrtani petrolejski vrelci. Novo odkritje je zaključek šestletnih vrtalnih del. Pravijo, da se more po množini in pritisku v zrak pognana plina sklepati na enega najmočnejših petrolejskih virov na svetu. Ko so dosegli pred par tedni pri vrtanju globino 1520 metrov, je bila pognana v zrak ogromna množina plina in blata. Predela so sedaj v toliko končana, da bodo te dni pričeli s sistematičnim izkoriščanjem vrelca. Iz Amerike so bili naročeni posebni stroji, ki bodo v bližini novega vrelca izvedli nadaljnja vrtanja. Iskanje in produkcija nafte je v Franciji predpravica države in si je vlada pridržala izrecno pravico vrtanja na ozemlju ca 10.000 km² v okoli novega nahajališča. Slovenija meri 16.000 km². Francija je bila doslej glede nafte zelo na slabem. V Alzaciji, Algeriji in Maroku je pridobivala okoli 100.000 ton na leto, dočim znaša njena letna poraba že v mirovnihi časih ca 5 milijonov ton. Vrtega je Alzacija tik ob nemški meji, Algerija in Maroko sta pa v Afriki. Sicer je novi vir tudi ob meji, a so Pireneji zraven.

Vse države iščejo petrolej, vsaka hoče biti v preskrbi z njim po možnosti samostojna. Za drugimi je prišla sedaj skoraj gotovo tudi Francija.

NAŠE GOSPODARSTVO POLETI 1939.

Okoli naše države po Evropi in na Daljnem vzhodu gredo visoko valovi mednarodnega političnega življenja, pri nas pa je opaziti mirnost in je naše gospodarsko življenje obvarovano velikih pretresljajev, kakor jih opažamo v drugih državah.

Naše gospodarstvo se samo po sebi razvija mirno, kar je posledica naše zunanje politike, ki stremi za ohranitev miru naši državi, saj nas čaka na vseh poljih še toliko dela za dvig narodnega blagostanja. Dočim pravijo drugod, da se vodi vojna živcev, tega pri nas ni opaziti, kar je pač v zvezi s kmetijsko strukturo našega prebivalstva, ki ne živi v velikih mestih, kjer tisk in radio vsak dan prinašata najnovejše novice. Poleg tega je velik del našega ljudstva še nepismen in ne čita listov, nadalje je radiofonija pri nas še slabo razširjena. To ima sicer slabe strani, v sedanji krizi evropskih živcev pa smo videli tudi dobre strani tega stanja.

Najbolj občutljiv gospodarski barometer je borza. Borze pa pri nas ne čutijo nobenih pretresljajev in tečaji se drže zelo stalno. Naša borza ima »hajduško krič«, kot je zapisal g. dr. Velimir Bajkić, in se ne da spraviti kar tako iz ravnotežja, kar nasprotno opažamo na svetovnih borzah, seveda ne v totalitarnih državah. Zapadne in ameriške borze so občutljive in reagirajo na vsako novico. V naslednjem navajamo nekaj značilnih tečajev naših borz v zadnjem času, da se vidi stabilnost tečajev:

Zagrebska borza:

	7% inv. pos.	vojna škoda	8% Bler
30. decembra 1938	100—100·25	467—468	96·25—97
31. marca 1939	100—102	466—470	100—101
28. aprila 1939	97—99	450—453	97—99
31. maja 1939	99 denar	460 denar	100·62—102
30. junija 1939	99 zaklj.	470 blago	98 denar
31. julija 1939	99·75—101	465—467	101 blago
18. avgusta 1939	100—101	460—465	100·50 denar

Tudi naši denarni zavodi lahko ugotavljajo, da med vlagatelji ni vznemirjenja in da se drže vloge zelo stalno in celo maraščajo, če izvezamo potrebe denarnega trga, ki so v tem času znatnejše zaradi odkupa deželnih pridelkov.

Vloge v vseh denarnih zavodih so se marca zmanjšale za 307 na 11.502 milij. din, zaradi zunanjepolitične napetosti so se aprila nadalje zmanjšale za 534 milij. din, tako da so padle na 10.968 milij. din. Toda že maja je nastopilo znatno izboljš-

šanje in prineslo povečanje vlog, ki so narasle zopet na 11 milijard dinarjev. Ker nam niso na razpolago podatki za vse denarne zavode, se moramo omejiti na državne zavode, ki objavljajo vsak mesec podatke o gibanju svojih vlog.

	hranilne vloge		čekovne vloge	
	Poštno hran.	Drž. hip. b.	skupno	Poštno hran.
30. aprila	1.219.1	1.412.4	2.631.5	1.508.2
31. maja	1.229.3	1.439.9	2.669.2	1.598.8
30. junija	1.265.3	1.511.9	2.777.2	1.604.6
31. julija	1.289.95	1.506.9	2.796.9	1.517.7

Iz tega je razvidno znatno izboljšanje, vendar je običajno dejstvo, da vloge naraščajo bolj počasi kot pa padajo. Le Državna hipotekarna banka izkazuje v juliju malenkostno zmanjšanje vlog.

Upoštevati pa moramo tudi sezonske potrebe, ki so ravno za časa žetve v našem gospodarstvu prav znatne in tudi v prejšnjih letih smo opazili, da vloge v poletnih mesecih naraščajo bolj počasi.

Med državnimi denarnimi zavodi kaže Drž. hipotekarna banka v zadnjih dveh mesecih znatnejše naraščanje posojil državi, dočim so na drugi strani državni papirji v njeni posesti nekoliko zmanjšani. Gotovinske zaloge naših denarnih zavodov so znatne. Februarja meseca 1939 je imelo 20 največjih zasebnih bank v naši državi gotovine in žirnalozb pri Narodni banki 570 milij. din, kar se je radi odtoka vlog do konca aprila zmanjšalo na 391 milij. din. Toda že meseca maja so se gotovinske zaloge povečale na 493 milij. din. Državna hipotekarna banka izkazuje za 31. julij gotovine in blagajniških zapiskov Narodne banke 494.1 milij. din. Tudi Poštna hranilnica razpolaga z znatnimi gotovinskimi rezervami in vsi zasebni denarni zavodi drže znatne vsote gotovine, ker vedo, da se le s promptnim izplačilom pridobi zaupanje vlagateljev.

Naslednja tabela nam kaže stanje Poštne hranilnice v čekovnem prometu po posameznih podružnicah:

	število računov		čekovne vloge (v milij. din)		
	31. maja	31. julija	31. maja	30. junija	31. julija
Beograd	8.122	8.202	719.2	711.6	651.5
Zagreb	6.764	6.781	360.46	380.8	371.66
Ljubljana	6.670	6.682	258.3	256.25	229.5
Sarajevo	2.417	2.418	166.45	163.57	162.6
Skoplje	1.550	1.552	57.7	57.6	60.9
Podgorica	196	201	29.8	27.2	32.8
Sušak	171	173	6.9	7.6	8.8
Skupno	25.890	26.015	1.598.8	1.604.6	1.517.7

Statistika Poštne hranilnice kaže, da pri vseh podružnicah število čekovnih računov narašča, vendar je pri nekaterih podružnicah povečanje zelo majhno. Pri novih in manjših podružnicah naravno narašča število računov počasi. Zanimivo pa je, da tudi pri sarajevski podružnici število računov izredno počasi narašča. Na eni strani je treba upoštevati dejstvo, da je čekovni promet na področju sarajevske podružnice že dobro uveden, dočim je n. pr. v srbijanskih pokrajinah bil uveden šele v povojnih letih. Na drugi strani pa Sarajevo ni več ono gospodarsko središče, kakor je bilo včasih, ko je obvladalo vso Bosno in Hercegovino. V mesecu juliju se saldo čekovnih računov ni dosti zmanjšal, znatneje pa v juliju. Pri tem je važno dejstvo, da je najbolj padel saldo čekovnih računov v Beogradu, kjer imajo osrednji uradi svoje račune. Važno je tudi, da se je pri ljubljanski podružnici saldo čekovnih računov znatno zmanjšal, kar kaže na povečane potrebe denarnega trga. Vendar pa stanje na koncu julija v Ljubljani še presega doslej doseženo najnižje stanje, ki je bilo zaznamenovano na koncu septembra lani z 211.1 in na koncu aprila letos z 213.6 milij. din.

Izkazi Narodne banke ne kažejo posebne obremenitve banke. Glavne postavke teh izkazov so bile naslednje (v milij. din):

	zlata podlaga (s premijo)	devizni zaklad	posojila	žirovni računi	obtok bankovcev
31. decembra 1938	2.453'85	643·5	1.771·3	1.080·0	6.920·7
30. aprila 1939	2.462·9	485·05	1.975·54	834'67	7.423·45
31. maja 1939	2.464·9	524·5	1.835·2	927·6	7.297·6
30. junija 1939	2.467·0	506·8	1.824·54	997·3	7.176·9
31. julija 1939	2.469'6	502·8	1.859·86	920·3	7.354·25
15. avgusta 1939	2.470·1	503·66	1.804·8	840·0	7.392·5

Naš devizni in zlati zaklad se stalno gibljeta na znatni višini. Posojila so zaradi aprilske krize zelo narasla, nato so se pa zopet zmanjšala in so le malo višja kot na koncu leta. Žirovni računi so zaradi potreb gospodarstva padli, povečan pa je obtok bankovcev. To povečanje obtoka bankovcev opažamo vsako leto ob žetvi, ko gre predvsem za odkup pšenice in so v ta namen potrebni veliki zneski gotovine. Saj je morala Privilegirana izvozna družba samo za odkup pšenice do 17. avgusta izplačati skoro 50 milij. dinarjev (za približno 30.000 vagonov odkupljene pšenice).

Tako stoji v ospredju pozornosti našega gospodarstva letina. Od izida letine in od cen kmetijskih pridelkov je odvisna v veliki meri naša gospodarska konjunktura sploh in zato je razumljiva splošna pozornost temu vprašanju. Žal je naša statistika tozadevno zelo pomanjkljiva. Nimamo pravih statistik o zalogah pšenice, ki nam preostajajo iz prejšnjih let. Nimamo pravih cenitev o domnevni potrošnji in, kar je najvažnejše, nimamo pravih števil o letini. Številke o letini so le cenitve, katerim gre včasih večja, včasih manjša vrednost. Zato bi bilo nujno potrebno, da se načne tudi to vprašanje, ki je za našo gospodarsko politiko odločilne važnosti. Poleg tega je važnot tudi vprašanje vnovčenja žetve. V ta namen imamo premalo skladišč in smo prisiljeni, da požeto pšenico in moko po mlačvi takoj izvažamo v inozemstvo in to ravno tedaj, ko prihajajo s svojimi ponudbami tudi velike količine iz drugih držav. Zaradi tega se je veseliti akcije Privilegirane družbe za silose, ki bo napravila znatna skladišča za naše žito. Te dni bodo namreč že licitacije za važne silose in za prihodnjo letino imamo že računati s silosi v našem kmetijskem gospodarstvu kot trajno ustanovo.

V naši banovini znaša posejana površina v letu 1939. (v oklepajih podatki za 1938): koroza 43.855 (44.579) ha, pšenica 65.548 (64.366), ječmen 18.735 (18.812), rž 34.618 (34.475), oves 22.243 (21.978), proso 5.430 (5.452), lan 1.010 (1.043), hmelj 1.926 (1.867) in krompir 58.389 (58.207).

Objavljeni so pa tudi že podatki o naši letini pšenice v vsej državi. Iz teh podatkov, ki so pa samo začasni, je razvidno, da cenilniško ministrtvo letošnji pridelek pšenice na osnovi cenitev okrajnih kmetijskih referentov na 28·2 milij. met. stotov, dočim je znašala lanska končna cenitev 30·3 milij. stotov, začetna, odnosno prva cenitev pa samo 27·46 milij. stotov. V naši banovini cenijo letino pšenice na rekordni pridelek 743.827 met. stotov, dočim je znašala lanska prva cenitev 688.000 met. stotov, končnoveljavna cenitev pa 738.040 met. stotov in je bil že lanski pridelek pšenice najvišji v Sloveniji po vojni.

Pridelek pšenice je znašal v Sloveniji v zadnjih desetih letih v tisočih met. stotov:

1930	558	1935	678
1931	535	1936	525
1932	561	1937	534
1933	634	1938	738
1934	532	1939	744

Tega zvišanja pridelka, ki je posledica dveh dobrih letin, se lahko Slovenci veselimo, ker nam bo tako potrebno uvažati letno manj pšenice in moke, ki sta potrebni za prehrano našega prebivalstva. Če računamo, da se zaradi dobre letine zmanjša naša uvozna potreba za okoli 200.000 met. stotov, je to okoli 2.000 vagonov, celotni letni primanjkljaj, ki ga moramo uvažati, pa znaša povprečno 6000 do 8000 vagonov. To se bo zelo poznalo v naši plačilni bilanci, ki je v primeri z ostalimi pokrajinami najbolj obremenjena po uvozu pšenice in moke ter sladkorja. Sladkorja moramo iz drugih banovin uvažati letno okoli 1000 vagonov, kar je 10.000.000 kg in kjer moramo plačati že na trošarini okoli 80 milij. din.

V naši trgovinski politiki opazamo vedno bolj vidna prizadevanja pospeševati naš izvoz v one države, v katerih ga dobimo plačanega z devizami. Kajti le na ta način je mogoče plačevati nam nabave v državah, ki prodajajo samo proti devizam. Te nabave obsegajo važne surovine za našo industrijo kat n. pr. bombaž in volno. Nadalje so to predmeti, katere potrebujemo za našo varnost, čeprav so nabave teh predmetov tudi možne v klirinških državah.

Da pride v našo devizno politiko nekaj sistema, je bil s koncem junija osnovan poseben devizni odbor pri Narodni banki. Obenem sta bila ustanovljena dva pododborna, eden za izvoz drugi za uvoz. Odbori so kaj kmalu začeli delovati ter pomenijo znaten napredek v naši devizni politiki. Žal smo Slovenci v teh odborih premalo zastopani, kakor se tudi slišijo pritožbe, da je v njih premalo izvenuradniških osebnosti. Toda praktično je nparavila naša devizna politika velik korak naprej. 31. julija je namreč izšla naredba finančnega ministra, po kateri morejo odslej izvozniki dobiti za svoje devize 100% po borznem svobodnem tečaju, dočim so morali doslej 25% svojih dobljenih deviz oddati po uradnem tečaju, kar je pomenilo občuten davek za izvoznike. Ker dobe izvzniki polno vrednost za odane devize, (v primeri iz dosedanjim tečajem se poveča tečaj za 5-3%) je pričakovati, da se bo začel izvoz v devizne države ugodnejše razvijati. Zanimivo je pogledati nazaj, kako je država postopno zmanjševala odstotek deviz, ki so jih morali oddati izvozniki po uradnem tečaju. Leta 1931. so morali izvozniki oddati celo 80% svojih deviz po uradnem tečaju. Leta 1934. je bil ta odstotek zmanjšan na 60%, sredi leta 1935. na 50, v začetku leta 1936. na eno tretjino, 1. januarja lani pa na 25%.

Naša trgovina z deviznimi in klirinškimi državami se je razvijala takole (v milij. din in v odstotkih):

	devizne države				klirinške države			
	uvoz		izvoz		uvoz		izvoz	
	milij. din	v %	milij. din	v %	milij. din	v %	milij. din	v %
1934	946.5	26.5	587.2	15.1	2.626.8	73.5	3.291.0	84.9
1935	1.057.2	28.6	694.7	17.2	2.642.6	71.4	3.335.6	82.8
1936	1.090.2	26.7	1.043.2	23.8	2.986.9	73.3	3.332.9	76.2
1937	1.273.3	24.3	1.495.7	23.8	3.960.2	75.7	4.776.8	76.2
1938	1.517.1	30.5	1.664.0	33.0	3.458.2	69.5	3.383.4	67.0
1. pol. 1938	806.9	30.5	919.4	36.4	1.838.8	69.5	1.468.2	63.6
1. pol. 1939	720.8	28.5	945.2	39.2	1.807.1	71.5	1.468.6	60.8

Iz teh števil je razvidno izboljšanje naše zunanje trgovine v toliko, da se je naš aktivni saldo z deviznimi državami povečal od 112.5 milij. din v prvi polovici lanskega leta na 224.4 milij. din v prvi polovici letos. Nadalje se je naša pasivnost v prometu s klirinškimi državami zmanjšala od lani na letos v prvi polovici od 370.6 na 338.5 milij. din. Vendar s temi rezultati še ne moremo biti zadovoljni, ker se večajo težkoče pri nabavi nekaterih predmetov iz klirinških držav, katere se same tudi borijo z velikimi težavami zaradi pomanjkanja plačilnih možnosti za uvoz iz držav s svobodnim deviznim gospodarstvom.

Tudi drugače je devizni odbor pokazal svojo aktivnost in vrste se ukrepi finančnega ministra na predlog deviznega odbora, ki imajo za namen izboljšati naš zunanjetrgovinski položaj. Čaka pa devizni odbor veliko delo; kodificirati na novo naše devizno pravo. Naša devizna zakonodaja je namreč v teku let postala tako nepregledna, da se v njej spoznajo le še redki strokovnjaki in bi bilo želeli, da se poenostavi, kar bo v veliko korist i državi i interesentom. Poročila iz Beograda pravijo, da je devizni odbor že pristopil k temu delu. Koristno pa bi bilo, če bi k temu odbor pritegnil tudi predstavnike denarnih zavodov ter izvoznikov in uvoznikov, ki bodo lahko pokazali na marsikakšno napako in svetovali koristne ukrepe za izboljšanje. Pričakovati je, da bo do takega sodelovanja gotovo prišlo.

V svrhu pospeševanja našega izvoza je Narodna banka uvedla tudi dokumentarne kredite po nizki obrestni meri 3% in tako stopila v ono vrsto emisijskih bank, ki razumejo važnost pospeševanja izvoza s kreditiranjem izvoznikom po nižji kot je običajna obrestna mera.

Za našo trgovino z Bolgarijo je koristna uvedba zasebnega kliringa z Bolgarijo, ki je bila uveljavljena dne 6. julija 1939. Od tedaj naprej datira tudi trgovanje s čeki na Sofijo na naših borzah. Tudi je koristna za naš izvoz v neka-

tere države poraba internih dinarjev. Na novo je bil uveden tudi zasebni kliring s Češkomoravskim protektoratom in stopili smo v stike tudi s Slovaško, s katero se je začela že znatna trgovina na podlagi kliringa.

Zakonodajno delo je živahno. Dobili smo celo vrsto novih uredb, ki urejajo važne gospodarske in socialne panoge. Manj pa smo veseli novega poseganja države na podjetniško polje, kjer mora država, da vzdrži konkurenco zasebnih podjetij, dajati svojim podjetjem znatne davčne in druge olajšave, kar krha naš davčni sistem. Če je edini motiv za načrte ustanavljati nova državna podjetja poleg obstoječih zasebnih podjetij (n. pr. v sladkorni in cementni industriji) ta, da hoče država doseči nižje cene, potem se da ta cilj doseči na drug način, ne pa z ustanavljanjem novih podjetij. Nismo pa tudi veseli novih skladov, ki so postali najbolj priljubljena oblika državnega gospodarstva, ker se nalagajo z novimi skladi gospodarstvu samo nova bremena in postaja državno gospodarstvo sploh vedno manj pregledno in s tem izročeno onim, ki se v njem spoznajo. Med drugim smo dobili povišanje sodnih taks, s 1. julijem pa se je začel pobirati tudi poseben prispevek za državno obrambo. Lestvica za ta prispevek je nujno potrebna reforme. Koristna je uredba o ustvarjanju zalog živil.

Te dni je začel v naš plačilni promet prihajati tudi nov kovani denar. Ta denar kujemo doma na osnovi zakona iz srede leta 1937. Količina novega kovanega denarja bo nekoliko večja kot doslej, kar bo naše gospodarstvo lahko preneslo. Novi kovani denar bo po odtegnitvi starega iz prometa tudi praktičnejši. Od 16. avgusta 1939 dalje se odtegne postopno iz prometa do 16. februarja 1940 kovani denar po 50 din, torej v 6 mesecih, stari kovani denar po 20 din (srebrni) in drobni po 2 din in 0-50 din pa se začne odtegovati prometu istočako 16. avgusta in bo trajalo do 16. avgusta 1940, torej 1 leto.

Zaposlenost v našem gospodarstvu je dosegla visoko raven. Kažejo se sicer znaki, da ne narašča več tako kot prejšnja leta, vendar konjunktura v splošnem ni tako popustila, da bi se to poznalo v zmanjšanju števila zaposlenih delavcev. Seveda pa je konjunktura predvsem konjunktura količin, dočim pravega donosa, kakor smo ga poznali pred krizo, ni.

Število zaposlenih delavcev v vsej državi in v Sloveniji je znašalo:

	Osrednji urad		Okrožni urad	
	1938	1939	1938	1939
januar	621.774	645.941	88.242	89.657
februar	652.444	680.520	90.092	92.298
marec	683.809	703.533	92.317	95.712
april	705.375	713.052	96.147	98.775
maj	742.144	746.241	100.416	103.760
junij	760.071	—	103.586	104.520
julij	749.202	—	103.904	106.452

V zvezi s povečanjem števila zavarovancev je opaziti v Sloveniji, da je začela povprečna zavarovana delavska mezda v primeri z lanskim letom padati. To velja za meseca junij in julij, žal pa vsedrjavna statistika še ne sega do te dobe, da bi lahko ugotovili, kako se gibljejo mezde delavstva v vsej državi. Statistika kaže naslednjo sliko povprečne delavske mezde v Jugoslaviji in Sloveniji na dan v dinarjih:

	Osrednji urad		Okrožni urad	
	1938	1939	1938	1939
januar	23-10	23-70	23-74	24-92
februar	22-94	23-62	23-70	24-93
marec	23-08	23-72	23-90	25-22
april	23-15	23-95	24-47	25-67
maj	23-26	24-07	24-71	25-86
junij	23-56	—	24-95	24-69
julij	23-82	—	25-14	24-92

Tudi od maja na junij 1939 je zabeležen v Sloveniji znaten padec, dočim vidimo iz podatkov za vso državo, da je povprečna dnevna zavarovana mezda v tej dobi narasla.

19. avgusta 1939.

»Jugoslavenska celuloza«

Tako se imenuje pravkar ustanovljeno državno podjetje, ki ima nalogo, da predelava les na kemični način v staničino itd. Sedež podjetja bo v Sarajevu. Prodajo svojih proizvodov v Jugoslaviji bo organiziralo podjetje samo, dočim bo izvoz in prodajo staničnine v inozemstvu za dobo z banko Seligman in dr. v Parizu sklenjene prodajne pogodbe oskrboval poseben prodajni urad v Parizu. Novo podjetje je pod nadzorstvom ministrstva za šume in rude.

Balkanska plovna konferenca

Kongres plovbnih organizacij držav Balkanske zveze v Pireju v Grčiji se je vršil pod vtisom sodelovanja vseh udeleženi držav. Za leto 1939./40. je bil določen nov vozni red, v svrhu zboljšanja zvez. Pri tem so bili postavljeni tudi temeljni sodelovanja med jugoslovansko plovo in grško preokotalantsko progo. Kongres je zahteval nadalje olajšave za ladje udeleženi držav v njih pristaniščih in bo v oktobru t. l. stavilo stalno tajništvo konference zadevne predloge. Ena prvih nalog konference v Pireju je bila ta, da se izloči medsebojna konkurenca in da se preko tega doseže neka vrsta največje ugodnosti za udeležene države, brezpogojno pa prednost pri oddajanju transportnih naročil. Pri tej točki gre v prvi vrsti tudi za to, da se zagotovi možnost primerne tovarnine pri povratku ladij.

Izvoz lesa iz Jugoslavije je v prvi letošnji polovici v primeri z isto lanskdo dobo narasel za 100 milijonov din ali za 24% na 516 mil. din.

Pridelovanje fižola soja v Jugoslaviji se zelo hitro širi; l. 1936. je bilo obdelanih z njim ca 1000 katastralnih oralov, l. 1938. pa že ca 12.000. Soja se izvažna izključno le v Nemčijo in se predeluje v velikih oljnih mlinih v Hamburgu.

Kolofonij v Jugoslaviji

Jugoslavija more porabo kolofonija kriti v celoti s svojo lastno produkcijo. Smreka, ki je potrebna za produkcijo kolofonija, raste v Sloveniji, Bosni in Južni Srbiji. Vendar je pa produkcija kolofonija pri nas še zelo malo razvita in znaša na leto pičlih deset vagonov, dočim uvažamo velike množine kolofona

nija iz Grčije, Francije in ameriških Zedinjenih držav ter iz bivše Češkoslovaške; lanski uvoz n. pr. je znašal 1800 ton v vrednosti 8.200.000 din.

Za jugoslovanske mesne konzerve kaže pomnoženo zanimanje Francija, ki je prej večino mesnih konserv, šunke in drugih mesnih izdelkov dobivala iz Češkoslovaške; Nemčija je izvoz tovrstnega blaga iz Češkoslovaške prepovedala in se ozira Francija sedaj po drugih trgih.

V svrhu pogozdovanja Krasa je naša vlada več inozemskih strokovnjakov, ki zadevna vprašanja že proučujejo. Gre tudi za boljše izkoriščanje našega gozdnega bogastva. Od kraškega gozda je 70% listnatega drevja, 12% iglastega, ostalih 18% je pa mešani gozd.

Jugoslovanski antimon gre vedno bolj v Nemčijo, ki ga je dobavljala doslej po večini iz Kitajske. Ker so dobave iz Kitajske zaprte, se je obrnila Nemčija na naš trg. Tudi kroma pošiljamo vedno več v inozemstvo.

V Hercegovini so pričeli z raziskovanjem terena v svrhu pridobivanja boksita.

30 milijonov din za zadruga za leto 1939./40. je določenih v dopolnilu k finančnemu zakonu. Zadruga in Gospodarska zveza v Ljubljani dobila 12 milijonov din, Zadruga zveze in Zadruga Matica v Splitu 9 in Zveza srbskih poljedelskih zadrug tudi 9 mil. dinarjev.

Uvoz kablov v Jugoslavijo

Uvoz kablov v elektrifikacijske namene, za telefonske in brzojavne vode itd. v balkanske dežele raste rapidno. Jugoslavija, Romunija, Bolgarija, Grčija in Turčija so uvozile leta 1935. ca 9000 ton kablov, l. 1938. pa že 16.000 ton. Jugoslavija je uvozila l. 1934. ca 748 ton, l. 1935. ca 671 ton, l. 1936. ca 737 ton, l. 1937. ca 1291 ton in lani ca 1180 ton. Narastek v zadnjih dveh letih je očividno. Morda je postalo vprašanje produkcije kablov v obsežni meri v Jugoslaviji sami aktualno zlasti še glede na produkcijo elektrolitnega bakra v Boru, ki nudi solidno podlago za kabelsko industrijo. Večina kablov — v navedenih letih 88 do 96 odstotkov — pride iz Nemčije. Kakor drugod se bomo tudi tukaj polagoma osamosvojili, kar marsikomu seveda ne bo všeč.

Pri Demir Kapiji (južna Srbija) so odkrili nova bogata najdišča bakrene rude.

Nove sladkerne tovarne nameravajo zgraditi v Šabcu, Loznici in Bijeljini; razmere tam so za prospanje sladkorne pese prav ugodne.

Zveza jugoslovanskih sladkovodnih ribičev bo zgradila tovarno za izdelovanje ribje moke, po kateri živinorejci zelo povprašujejo in ki jo moramo v veliki meri uvažati iz inozemstva. Manj vredne sladkovodne ribe doslej gospodarsko pri nas še niso bile izkoriščene.

Železnico Sarajevo — Doboj bodo iz ozkotirne spremenili v normalnotirno in bodo morali deloma tir preložiti. Ozki tir = 760 mm, normalni 1453 mm.

Našega tobaka hočejo italijanski trgovci kupiti na leto za pol milijona kilogramov.

Jgsl. les in jgsl. cement gresta zopet v večjih množinah v Španijo. V Beogradu pričakujejo špansko gospodarsko odposlanstvo.

Jabolki je izvozila Jugoslavija lani 35.500 ton, od tega Slovenija 21.200 ton, torej tri petine.

Nova plovna družba z imenom »Dalmacija« je bila ustanovljena v Zagrebu. Napravila bo agenture in zastopstva doma in v inozemstvu. Ustanovna glavnica znaša 6.500.000 dinarjev (6500 delnic po 1000 din) in se more zvišati.

V Šabcu hočejo zgraditi novo cinkarno.

V Dubrovniku so otvorili nov, lkar najmoderneje opremljen hotel »Excelsior«.

Jugoslovanske delavske zbornice bodo zborovale letos od 22. do 24. septembra v Beogradu.

Tovarna šokolade »Mirim« v Mariboru je zvišala delniško glavnico od 800.000 din na 1 milijon din.

Med Jugoslavijo in U. S. A. bo prišlo najbrž do večjih zamenjalnih kupčij, in sicer naj bi se zamenjal jugoslovanski cement za ameriški bombaž. Znano je, da so naše cementne tovarne vse prej kot dobro zaposlene; na drugi strani imajo pa U. S. A. čezmerne količine bombaža, kakor smo pisali na straneh 65—69 »Trg. Tovariš«-a v št. 3/4 t. l.

»Trepča« bo v Zvečanu pri Kosovski Mitrovici otvorila v jeseni novo evinčeno tovarno, ki bo poleg svinca producirala na leto 60 do 70 ton srebra, s čimer bo tovarna v produkciji srebra stopila v Evropi na tretje mesto.

Rudniki pri Aleksineu (Srbija) so pričeli s produkcijo tekočega goriva, parafina itd. iz oljnega skrilavca; take tovarne imajo že mnoge države, tako Estonska, Mandžurija i. dr.

Vlada hoče ustanoviti poseben industrijski zavod, ki naj bi se pečal z vsemi vprašanji, tičočimi se ustanavljanja novih industrij v državi.

Jugoslov.-poljska trgovska zbornica je pričela izdajati lastno glasilo, ki vsebuje poročila o aktualnih gospodarskih vprašanjih.

V Beogradu je prevzel Bafa od občine v najem tovarno usnja »Beli Orao« za dobo treh let; stroje je odkupil za 1 milijon din.

Nova deln. družba za rečno plovbo z imenom »Sava« je bila ustanovljena v Beogradu z osnovno glavnico 5 milijonov din.

Skadersko jezero ali, kakor pravijo domačini, Skadarsko blato, pripada deloma Jugoslaviji, deloma Albaniji oziroma Italiji. Večkrat se je govorilo, naj bi se to zelo plitvo jezero izsušilo in reguliralo. Sedaj je italijanska vlada izjavila svojo namero, da hoče regulirati in izsušiti albanski del jezera in se je baje obrnila na našo vlado, naj vzporedno z njeno akcijo tudi mi izsušimo nam pripadajoči del. Naši stroški so proračunani na 200 milijonov din.

Nova zavarovalnica z imenom »Balkan d. d.« je bila ustanovljena v Beogradu. Dela izključno z domačo glavnico.

Beograjski velesejem ponovno razširja svoje prostore. Sedaj so nakupili nadaljnjih 35.000 m² sveta, kjer bodo v prvi vrsti pripravili moderno opremljen prostor za razstavo živane.

Avtomobilov smo uvozili v preteklem letu 3030 proti 2396 v letu 1937, torej lani 26,5% več; po vrednosti je bil pa lanski uvoz za 50% večji kot predlanski. Uvoz tovornih avtomobilov je pa narasel od 821 na 1325, torej za 61%. Do lanskega leta so bile v uvozu avtomobilov na prvem mestu U. S. A., lani pa Nemčija.

Mesto Vršac v Vojvodini je najelo pri Državni Hipotekarni banki posojilo v znesku 15 milijonov din, ki ga bo porabilo v prvi vrsti za zgradbo moderne klavnice, za zgradbo nove elektrarne in šol, dalje za obnovev cestnega tlaka in za razširjenje bolnišnice.

Tesla Film d. d. se imenuje nova filmska družba, ustanovljena v Beogradu z delniško glavnico 1 milij. din.

Piva so zvarili v Jugoslaviji v preteklem letu okoli 347.000 hl, leto prej pa 271.000; prirastek znaša 76.000 hl ali 28 odstotkov.

Državna sladkorna tovarna

Jugoslavija namerava, kakor breme, zgraditi lastno državno sladkorno tovarno, ki naj bo ena največjih in najmodernejših v državi. Povod za to zamisel je dalo po uradnih podatkih dejstvo, da razpolagajo obstoječe sladkorne tovarne samo s kapaciteto 12.000 vagonov sladkorja na leto. Prirastek prebivalstva in možnost znižanja sladkornih dajatev bi mogla omogočiti dosti večji konsum kot je pa 12.000 letnih vagonov; zato je bil zasnovan načrt zgradbe lastne državne tovarne. Tudi način pridelovanja in prevzemanja sladkorne pese naj se na novo uredi. Reorganizacija naj napravi pridelovanje pese bolj rentabilno in naj tako dvigne zanimanje sladkornoposnih producentov.

Dohodke iz tujkega prometa za preteklo leto naračuni »Putnik« na 1089 milijonov din proti 961,7 milijonom v letu 1937. V letih 1933, do 1938, so znašali ti dohodki 5155,4 milij. din. Letošnji izgledi zaznamujejo doslej ugodno tendenco.

»Zagrebačka industrija svile« se imenuje družba, ustanovljena v Zagrebu z dehiško glavnico 5 milij. din.

»Zorka«, družba kemične industrije v Beogradu, izkazuje za preteklo leto ob osnovni glavnici v znesku 5 milij. din 2.100.000 din čistega dobička. Dviendo so zvišali od 6 na 8 odstotkov.

V Savskem Marofu hočejo zgraditi tovarno porcelana, vendar ne beremo še nič definitivnega.

Do nove sladkorne kampanje je bil brezcarinski uvoz sladkorja v Jugoslavijo zvišan od 600 na 1200 vagonov.

Za zgradbo novih cest v donavski banovini je dovolil ministrski svet posojilo v znesku 250 milijonov din, ki ga bo banovina najela pri Državni Hipotekarni banki. Z zgradbo cest, kojih dolžina bo znašala 741 km, bodo pričeli še letos. Posojilo velja za pet let in bodo vsako leto dvignili 50 milij. din. Povprečno bodo napravili na leto 150 kilometrov cest. Material bodo dobili v kamnolomih Fruške gore in pri Vršču. Banovinski davki ne bodo zaradi novega posojila nič zvišani.

Jugoslavanska vina so bila v dnež od 21. do 30. t. m. razstavljena v nemškem kopališču Kreuznach v Renski provinci.

Pri Valjevu, Krupnju in Ljubovlju iščejo svinec, cink in baker, pri Valjevu poleg tega še nikelj.

V Splitu so z glavnico pol milijona dinarjev ustanovili novo trgovsko družbo, ki bo kupovala riž, ga luščila in prodajala.

Lipovega cvetja izvozimo letos okoli 40 vagonov, v prvi vrsti v Nemčijo, Francijo in v prekomorje. Cene srebrnolipovega cvetja so padle, ker se je na trgu pojavila Rusija; ruska kvaliteta je boljša in cene so izredno nizke.

Mednarodna gospodarska d. d. za trgovino in industrijo se imenuje z glavnico 1 milij. din v Beogradu ustanovljena podjetje, ki prevzema zastopstva in se peča s komisijskimi kupčijami in rudniškimi eksploatacijami.

Tečaji inozemskega denarja na jgs. železnicah so od 1. avgusta t. l. sledeči: hol. goldinar 24/10, nemška marka 17/95, švicarski frank 10/10, zlati frank 14/50, francoski frank 1/22, pengö 12/85, zloti 8/42, lira 2/37, belg. frank 1/52, Kč 1/53, bolgarski lev 0/55, romunski lej 0/35, drahma 0/41.

Iz naše tekstilne industrije

V Rumi je bila zgrajena tkalnica umetne svile. — V Sarajevu so na tehnični srednji šoli osnovali laboratorij za raziskovanje preje glede na vlago, moč itd. — V tovarni »Marama« v Karlovcu se je končal štrajk s kolektivno pogodbo, tako tudi pri »Varaždinski industriji svile« ter pri tekstilnih tovarnah »Jugosilk« in »Milan Nikolić i drug« v Novem Sadu. — Batova tvrdka »Celofan d. d.« v Dobrinju pri Bosanskem Noviju bo zgradila tovarno za izdelovanje umetne svile in umetne volne iz lesa in prav tako Batovemu koncernu pripadajoča »Stolin d. d.« v Vukovaru bo zgradila v Brčkem novo tovarno nogavic. — Državna tovarna svile v Novem Sadu je bila reorganizirana in je od 1. avgusta dalje zopet v polnem obratu. — V Beogradu sta bili ustanovljeni dve novi tekstilni podjetji: »Čakić« in »Savateks«; prav tako se ustanavlja v Beogradu novo kemično podjetje, ki bo med drugim impregniralo tudi tekstilne tkanine. — V Jelenči (Srbija) bodo ustanovili novo laneno in volno industrijsko podjetje »Domača« z osnovno glavnico 1.500.000 din.

Francoske glavnične investicije v Jugoslaviji

Obnovev francoskih glavničnih investicij v Jugoslaviji je ena od oblik gospodarskega zblizanja med obema deželama. Francija je že od nekdaj, zlasti pa v povojni dobi, šla za tem, da izgradi izvoz glavnične v Jugoslavijo v obliki industrijske udeležbe, financiranja itd. Tudi danes še je Francija po obsegu naložene glavnične na prvem mestu med inozemskimi investicijskimi državami, kar smo že opetovano statistično navedli. Kljub zunanjepolitični negotovosti se stiki med obojestranskimi finančnimi in gospodarskimi interesi v zadnjem času niso prekinili. Z ustanovitvijo »Bureau d'Études Economiques Franco-Yougoslave« je prišlo sedaj do osnovanja organa, kojega posebna naloga je gojitev medsebojnih trgovskih in finančnih stikov. Pri tem je v vidiku sodelovanje francoske glavnične, pri izgradbi oziroma uvedbi novih industrij v Jugoslaviji, s čimer naj se doseže gospodarsko zblizanje med obema državama.

V zvezi s temi investicijskimi načrti je dodelitev zasebnega francoskega posojila, pri čemer gre za financiranje zgradb dveh novih tovarn staničnine v Zavidovičih in v Gorskem Kotaru po novo ustanovljeni delniški družbi »Cellulose Yougoslave«, ki bo obenem modernizirala že obstoječo tovarno v Drvarju. Prvi dve tovarni naj producirata na leto 45.000 ton staničnine, zadnja pa 18.000 ton. Družba »Cellulose Yougoslave« bo imela delniško glavnično 120 do 150 milij. francoskih frankov; večina glavnične bo najbrž v rokah jgslov. države, ostali del bodo dali Francozi iz posojila 600 milij. frankov. To posojilo naj služi s četrtino ali petino tovarnam staničnine, drugo naj se porabi za železniški material in druge blagovne dobave iz Francije. Odplačevanje in obrestovanje francoskega inudstrijskega posojila bo zagotovljeno iz previškov jugoslovanskega staničnega izvoza. Glede prodaje staničnine je Francija pripravljena dovoliti novi jugoslovanski industriji gotove prodajne možnosti.

Prevoz zlata preko oceana dobro ne-se, in sicer dva odstotka vrednosti. Ko je pred kratkim prepeljala francoska ladja »Champlain« v Ameriko tri milijone funtov zlata, je zaslužila pri tem 60.000 funtov.

Assicurazioni Generali, največja italijanska zasebna zavarovalnica, zaznamuje do leta 1937. do 1938. prirastek zavarovalnih vsot od 8821·2 na 8947 milijona lir. Skupni dohodki premij so se pomnožili od 826 na 876 milij. lir, čisti dobiček je narasel od 28·3 na 34·1 milij. lir. Delniška glavnična dobi zopet 17·5 odstotno dividendo. Garancijski sklad družbe je narasel od 2645·6 na 2786·3 milij. lir, vrednost nepremičnin se je dvignila za 31 milij. lir.

Messageries Maritimes, veliko plovbeno podjetje v Marseilles, je doseglo v letih 1937. in 1938. skupni čisti dobiček 6.070.000 frankov: 2·06 + 4·01. L. 1929. je bila izplačana zadnja dividenda v znesku 6% in sedaj predlagajo novo izplačilo za leti 1937. in 1938., in sicer 5%. Delniška glavnična družbe znaša 80 milij. franc. frankov.

Voznine po morju so v zadnjem času po dolgi dobi krize zopet nekoliko narasle, in sicer v vseh smereh. Kot vzrok navajajo pomnoženo povpraševanje po ladijskem prostoru in pa podraženje premoga. Nekatere družbe so svoj ladijski prostor oddale že za več mesecev naprej.

Ameriško Fordovo podjetje izkazuje za konec preteklega leta 589 milijonov dolarjev nerazdeljenega dobička. Vrednost posestev in stavb je cenjena na 130 milij. dol., vrednosti strojev in druge opreme pa na 145 milijonov dol.

Med Nemčijo in Romunijo je bil sklenjen dogovor o izkoriščanju romunskih gozdov, ki je bil določen že v znani nemško-romunski gospodarski pogodbi. Tudi Anglija je interesirana na romunskem lesu in je sklenila z Romunijo prav tak dogovor. Novi dogovor z Nemčijo ureja povečano izkoriščanje romunsko izkoriščanje lesnega bogastva za Nemčijo ter dobavo nemških strojev in predelovanje lesa v romunskih tovarnah. Dalje bo poslala Nemčija gospodarske strokovnjake v Romunijo in bo zgradila v Romuniji nove vzorne tovarne za fabrikacijo lesa.

Trst

Dunajski list »Südost-Echo« navaja za promet Trsta v preteklih dveh letih sledeče številk:

	ton	ton
Dovoz v Trst	1937	1938
Jugoslavije	79.129	59.067
Iz Italije	277.215	269.630
Avstrije	355.742	160.146
Češkoslovaške	265.875	252.821
Ogrske	101.830	99.139

	ton	ton
Dovoz v Trst	1937	1938
Nemčije (brez Avstrije in Čslov.)	44.962	41.940
Poljske	16.153	8.107
drugih držav	1.576	3.931
Izvoz iz Trsta		
V Italijo	277.533	252.949
Avstrijo	406.261	502.252
Češkoslovaško	169.047	144.523
Švico	51.253	79.946
Jugoslavijo	46.571	51.748
Nemčijo	51.937	55.214
Ogrsko	68.613	49.637
Poljsko	1.605	1.809
druge države	790	980

List pripominja, da so nastale vsled ustvaritve Velike Nemčije popolnoma nove razmere tudi glede razpošiljanja blaga. Za Nemčijo je postal izvoz in uvoz preko nemških pristanišč ugodnejši nego preko Trsta; Avstrija in Češkoslovaška sta sedaj priklopljeni Nemčiji. Kar se tiče Avstrije, je res, da so šli v prejšnjih letih les, staničina in železna ruda preko Trsta; to se je sedaj vsled večje prodaje v večji Nemčiji končalo. Spričo tega dejstva računajo v italijanskih gospodarskih krogih splošno s tem, da bo tekoče leto 1939. za Trst odločilno. Letos se mora pokazati, ali se bo italijanski gospodarski politiki posrečilo, da naravná nove prometne tokove v sedanjo Nemčijo in iz nje preko Trsta ali pa da se bo moralo računati s trajno krčivitvijo tržiškega tranzitnega prometa.

Ljudsko štetje v Nemčiji z dne 17. maja t. l. izkazuje 79.730.000 prebivalcev, k čemur pride še 6.800.000 prebivalcev iz »protektorata«. Površina Nemčije je narasla od 469.000 km² v letu 1933. na 586.000 km² v letu 1939. V mestih, ki štejejo 100.000 in več prebivalcev, živi ca. 30 odstotkov vseh ljudi.

Ford Motor Co. izkazuje v zadnjem času za ca. 60 odstotkov večjo prodajo kot v isti lanskí dobi. Tudi Chevroletova podružnica družbe ima enak prirastek prodaje.

Podružnic evropskih bank v Zedinjenih državah je čimdalje več. Začela je Švica, sledili sta Holandija in Francija in beremo, da bodo sledile tudi še druge države. Kapital ponovno beži iz Evrope v Ameriko.

Amerika je znižala nakupno ceno inozemskega srebra in je cena srebra zato sploh padla. Posledica je, da so nekateri srebrni rudniki v Mehiki prenehali z obratovanjem in je s tem zgu-

bilo veliko število rudarjev svoj zaslužek.

Zunanja trgovina Italije izkazuje v prvi letošnji polovici 5129 milijonov lir uvoza in 4118 milij. lir izvoza, torej pasivnost 1011 milij. lir. Istodobna lanska pasivnost je znašala 2097 milij. lir.

Produkcija nafte v Albaniji je dala lani ca. 200.000 ton; letos računajo na 300.000 ton. Albanski delež na italijanskem uvozu petroleja znaša 8 do 10 odstotkov. Italijani nameravajo izvesti letno 150 vrtanj s povprečno globino 750 m. Da je albanska nafta kvalitativno slaba, smo že pisali.

Industrijska produkcija Rusije je bila v prvi letošnji polovici za 15-2% večja kot v isti lanskí dobi, produkcija oboroževalne industrije pa celó za 27-2% večja.

Znana industrijska družba Montecatini v Milanu označa kupčijske zaključke prve letošnje polovice za zadovoljive in izglede za drugo polovico za ugodne.

Bafa je zgradil novo veliko tovarno v Franciji in bo zgradil tudi tovarno v Ogrski. Francoska tovarna izvažá 30 odstotkov produkcije, in sicer v prvi vrsti v francoske in angleške kolonije.

Skladišče za vojne zaloge v Angliji je pričelo primanjkovati; Angleži so za slučaj vojne z živili in surovinskimi potrebščinami že prav dobro preskrbljeni.

Gradba ladij svetovnega trgovskega brodovja izkazuje s koncem junija t. l. 719 ladij z 2.860.000 ton. proti 801 in 2.820.000 na koncu prve lanske polovice. Prva je zopet Anglija s 189 ladjami in 790.000 tonami; druga je Nemčija s 125 ladjami in 250.000 tonami. Vidimo, da so angleške ladje dosti večje kot nemške; povprečno vsebuje angleška ladja 4200 brutoregistrskih ton, nemška pa 2000.

Največ grozdja použijejo Bolgari, in sicer letno okoli 20 kg na osebo. Za njimi pridejo ameriške Zedinjene države s 14-5 kg na osebo, nato Italija z 10-5 kg. Nemeč poje nekaj nad 2 kg grozdja na leto, Francoz komaj 2 kg, kar se nam za Francoze prav čudno zdi.

Bafa v Ogrski do propada Češkoslovaške ni imel nobene tovarne; po novih mejah je prišla ena njegova tovarna samaobsebi v ogrsko ozemlje in bo zgradil Bata sedaj v Ogrski tudi že drugo tovarno.

Slovaška bo v septembru dobila lastno borzo; poslovala bo v Bratislavi in bo urezana po zgledu nemških borz.

Sintetičnih gorilnih snovi (petroleja itd.) je danes šele 2 odstotka vse svetovne petrolejske produkcije.

Med Donavo in Tiso hočejo zgraditi Ogrski prekop in tako uresničiti desetletja stare načrte. Dolžina prekopa bo znašala 107 km, potrebnih bo 11 zatornic, gradbena doba je določena na 8 let, stroški pa na 90 milijonov pengö.

Španske občine so v obnovitvene svrhe pričele najemati komunalna posojila.

Ogrska si je pričela nabavljati bombaž v večjih množinah tudi v Turčiji in Argentini.

Promet londonskega pristanišča je izkazan v preteklem letu s 60.000 prihajajočimi in odhajajočimi ladjami, ki so vsebovale nad 42 milijonov ton in kojih tovar je bil več vreden kot 600 milijonov funtov. Londonski pristaniški promet je predstavljal lani — brez obalnega prometa — 37,3% vse angleške zunanje trgovine.

Tudi Poljska hoče sama proizvajati bombaž in so se prvi zadevni poskusi prav zadovoljivo obnesli. Seveda pa v poštevi prihajajoče ozemlje ni posebno razsežno.

Turško-angleška banka se ustanavlja v Londonu; njeno delovanje bo obsegalo zlasti financiranje industrijskih podjetij v Turčiji. Glavnico bo dala deloma angleška vlada.

Nova bombaževa tovarna v Turčiji bo pričela v kratkem obratovati. Razpolaga s 26.000 vreteni in 420 statvami; vseh vreten v Turčiji je 230.000. Tovarna bo predelala na leto 1 milijon kg bombaža.

V Slovaški so odkrili nahajališča asfalta, kar bo vladi olajšalo izvršitev njenega cestnogradbenega načrta.

Svetovna produkcija petroleja je bila v prvi letošnji polovici s 139,6 milijoni ton za ca. 3% večja kot v istih lanskih mesecih, ko je znašala 135,4 milij. ton. Neposredni povod za večjo produkcijo je splošno oboroževanje. Zedinjene države so producirale 84,5 milijonov ton (+3,2%), kar je 60 odstotkov vse svetovne produkcije, Rusija 15 milij. ton (+0,2%), Venezuela 14,4 (+9,7%), Irán 5,2 (-2,8%), Vzhodna Indija 3,9 (+6,2%), Romunija 3,1 (-6,6%), Mehika 2,6 (-9,4%) itd.

365 velikih ameriških industrijskih podjetij izkazuje za prvo letošnje polovico 397 milijonov dolarjev čistega dobička proti 198 milijonom v prvi lanski polovici. Večji dobiček gre zlasti na rovaš jeklene, stavbne, letalske, kemične in čevlarske industrije.

Tudi na Grenlandiji so odkrili bogata petrolejska najdišča in bodo seveda takoj svetlovne petrolejske družbe zra-ven.

Na polotoku Kola bodo zgradili Rusi prvo rusko podzemno elektranjo, 75 metrov pod zemljo. Dala bo 150.000 KW. Moč bo dajala reka, ki jo bodo napeljali do elektrarne po 2700 m dolgem rovu. Kola je strateško zelo važna postojanka.

Tekstilna industrija v Kataloniji (Španija), koje središče je Barcelona, je s 15. avgustom zopet pričela z delom, v kolikor so pač tovarne popravljene za prvi obrat. Surovin je dosti za eno leto; dobili so 240.000 bal iz U. S. A. in to popolnoma zadostuje.

»Italviscosa« se imenuje v Milanu z začetno glavnico 100 milijonov lir ustanovljena družba, ki bo predstavljala prodajni sindikat italijanskih družb umetne svile; pred nedavnim časom so se te družbe sporazumele o skupni prodaji svojih izdelkov. V novi družbi je prevzela Snia Viscosa 54 odstotkov delniške glavnice, skupina Cisa 25 in Chatillon 21 odstotkov. Obenem naznanjajo, da bo v kratkem ustanovljen kartel umetne svile, v katerem bodo Anglija, Italija, Nemčija in Belgija.

Pridelek sliv v Jugovzhodni Evropi je letos rekorden, ne samo v Jugoslaviji, temveč tudi v Romuniji in Bolgariji. V teh treh deželah se ceni letošnji pridelek sliv na 900.000 ton, od koje svote odpade na posušene slive 70.000 ton. Od tega zneska je za izvoz na razpolago 50.000 do 55.000 ton, dočim je bilo lani izvoženih le 26.000 ton.

Mednarodni sejem v Solunu (Tesalonike) se vrši od 1. sept. do 1. okt. t. l. Udeležitev v okviru uradnega jugoslov. paviljona ni za udeležence zvezana z nobenimi stroški.

Bolgarsko rožno in metno olje

Vsled svetovne gospodarske krize je po vojni produkcija rožnega olja v Bolgariji precej nazadovala. Sedaj znaša okoli 4000 kg na leto. Padec cene od 120.000 na 19.000 levov je marsikakšnega kmeta napolnil, da se je oprijel druge kulture; najprvo so pričeli pridelovati v večji izmeri tobak, nato pa meto. Leta 1933. so izdelali vsega skupaj 2000 kg metnega olja, lani ga je pa samo Nemčija kupila 18.000 kg za 9.440.000 levov, Anglija 2150 kg itd. Za izdelovanje metnega olja uporabljajo iste destilacijske naprave kot za produkcijo rožnega olja.